

Vergaderjaar 2014–2015

27 925

Bestrijding internationaal terrorisme

Nr. 522

VERSLAG VAN EEN TECHNISCHE BRIEFING

Vastgesteld 6 november 2014

De vaste commissies voor Buitenlandse Zaken en voor Defensie, de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie hebben op maandag 29 september 2014 gesprekken gevoerd over **de artikel 100-brief van de Minister van Buitenlandse Zaken d.d. 24 september 2014 over deelneming aan internationale strijd tegen ISIS (Kamerstuk 27 925, nr. 506)**.

Van deze gesprekken brengen de commissies bijgaand stenografisch verslag uit.

De voorzitter van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Eijssink

De voorzitter van de vaste commissie voor Defensie,
Ten Broeke

De voorzitter van de algemene commissie voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking,
De Roon

De voorzitter van de vaste commissie voor Veiligheid en Justitie,
Jadnanansing

De griffier van de vaste commissie voor Buitenlandse Zaken,
Van Toor

Voorzitter: Eijsink
Griffier: Van Toor

Aanwezige zijn elf leden der Kamer: Van Bommel, Bosma, Ten Broeke, Van Klaveren, Knops, Krol, Van Laar, Van Ojik, Sjoerdsma, Van der Staaij en Voordewind,

en generaal Middendorp, Commandant der Strijdkrachten, de heer Kuiper, plaatsvervangend directeur MIVD, dhr. Geerts, directeur-generaal Politieke Zaken, de heer Swartbol, directeur-generaal Internationale Samenwerking en de heer Schoof, Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid.

Aanvang 9.00 uur.

De **voorzitter**: Ik heet iedereen van harte welkom bij deze technische briefing naar aanleiding van de artikel 100-brief over deelname aan de internationale strijd tegen ISIS. Ik heet van harte welkom: de directeur-generaal Politieke Zaken de heer Geurts, de Commandant der Strijdkrachten de heer Middendorp, de directeur-generaal Internationale Samenwerking de heer Swartbol, de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid de heer Schoof en de plaatsvervangend directeur Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) de heer Kuiper. Ik heet ook de medewerkers van harte welkom, net als de aanwezigen op de publieke tribune. Eveneens van harte welkom aan de leden.

We hebben een technische briefing gepland van 9.00 tot 12.00 uur. Eerst zullen de gasten aan het woord komen. Ik denk dat dit om en nabij een uur zal duren. Daarna krijgen de leden drie minuten om vragen te stellen. Dan schorsen we een kwartier om de gasten de gelegenheid te geven hun antwoorden voor te bereiden en af te stemmen. Vervolgens beginnen we aan de beantwoording.

Tot slot merk ik nog even op dat de inbreng van de heer Kuiper zal worden meegenomen in de inbreng van de Commandant der Strijdkrachten. Als eerste is het woord aan de heer Geerts, directeur-generaal Politieke Zaken.

De heer **Geerts**: Voorzitter. ISIS of IS is niet islamitisch, in tegenstelling tot wat de «i» doet vermoeden en ook geen staat, in tegenstelling tot wat de «s» doet vermoeden. ISIS is een terroristische organisatie die gruweligheden verricht in Irak en in Syrië, met sterk ontwrichtende gevolgen en buitengewoon veel buitensporig en systematisch geweld.

ISIS is hoogstwaarschijnlijk verantwoordelijk voor zeer ernstige internationale misdrijven behorend tot de bekende grote drie uit het volkenrecht: misdaden tegen de menselijkheid, oorlogsmisdrijven en genocide. De dreiging van ISIS houdt niet op bij de grenzen van Syrië of Irak of de grenzen van de regio maar raakt ook Europa en Nederland. Er bestaat een groot en groeiend draagvlak voor de Amerikaanse strategie om ISIS te bestrijden. Intussen gaat het om ruim 50 landen die vorige week in de marge van de AVVN bijeen zijn gekomen in de Friends of Syria Group. De strategie van de strijd tegen ISIS is gericht op de lange termijn, met daarbij een grote verantwoordelijkheid voor de Iraakse regering om bestuurlijke en sociaaleconomische hervormingen door te voeren, en een constructieve rol voor regionaal betrokkenen. Wat die sociaaleconomische hervormingen betreft: afgelopen vrijdagmiddag spraken Minister Timmermans en Minister Ploumen in New York met de Iraakse Minister van Buitenlandse Zaken. Uit dat gesprek bleek dat de Iraakse regering zich zeer bewust is van wat er van haar wordt verwacht.

Ook voor de internationale gemeenschap is het van belang om te blijven investeren in het wegnemen van de root causes van het grotere conflict en zich te richten op politieke oplossingen voor de bredere regio en steun te blijven geven aan gematigde krachten in Syrië en aan onze partners in

Irak. Nederland draagt militair bij aan de strijd tegen ISIS met zes F-16's en het verzorgen van trainingen voor Iraakse en Koerdische strijdkrachten. Ik zal nu ingaan op de politieke context waarin een en ander plaatsvindt, de gronden voor deelname en het mandaat. Mijn collega's zullen u alles vertellen over de militaire aspecten, de ontwikkelingsaspecten en de effecten op de nationale veiligheid. Deze operatie vindt plaats binnen een complexe politieke realiteit en regionale context. ISIS is uitgegroeid van een met Al Qaida geaffilieerde strijdgroep tot een zelfstandige organisatie met een eigen agenda, namelijk het stichten van een islamitisch kalifaat, eigen middelen en aantrekkingskracht. ISIS profiteerde van het machtsvacuüm in Syrië, van de poreuze grenzen tussen Syrië en Irak, de proliferatie van wapens en beschikbare financieringsstromen. In delen van Irak heeft ISIS het gevoel van marginalisatie door de centrale autoriteiten onder soennieten uitgebuit. Met name de vorige premier van Irak, Al-Maliki, draagt hiervoor een grote verantwoordelijkheid. De gedoogsteun voor ISIS is geworteld in een gebrekkig toekomstperspectief, het gevoel geen alternatief te hebben en een diep wantrouwen jegens de centrale autoriteiten. Het huidige succes van ISIS is derhalve een onderdeel van een veel bredere problematiek. Het militair decimeren betekent niet dat daarmee alle problemen worden opgelost, daarvoor moeten ook de onderliggende oorzaken worden geadresseerd en moet er sprake zijn van een geïntegreerde inzet op alle fronten en regiobreed. De ideologie van ISIS laat zich niet wegbombarderen. Er is zelfs een reëel risico dat militaire inmenging van buiten zal worden misbruikt voor propagandadoeleinden en voor het aanwakkeren van de ideologie. Een duurzame oplossing in Irak kan alleen maar politiek van aard zijn en zal zich moeten richten op de onderliggende oorzaken: een gebrek aan alternatieven en een voedingsbodem voor extremisme. We moeten ons er rekenschap van geven dat de Iraakse binnenlandse problematiek complex, gelaagd en vaak lokaal geconcentreerd is. Het is moeilijk voorstelbaar dat dit van buitenaf kan worden opgelost. Uiteindelijk ligt de oplossing daar. De internationale gemeenschap moet zich daarom vooral richten op het creëren van de juiste randvoorwaarden die een kader scheppen waarbinnen lokale partijen eigenaar kunnen worden van een oplossing. Het creëren van die randvoorwaarden vergt naast een harde aanpak van extremisme, ook politieke en diplomatieke betrokkenheid en steun aan inclusiviteit; steun aan Irak om een pluralistisch land te worden. Een van de randvoorwaarden voor de terugkeer van stabiliteit is een einde aan de crisis in Syrië. Er is een breed gedeeld besef dat ISIS een serieuze bedreiging vormt, ook onder landen in de regio. De meningen ten aanzien van de overkoepelende problemen in Syrië blijven verdeeld. We zijn er ons van bewust dat de kans aanwezig is dat Assad met het aanpakken van ISIS in Syrië meer ruimte zal krijgen, maar dat mag niet leiden tot een verdere verdrukking van de gematigde oppositie en tot nog meer civiele slachtoffers. Kortom, naast de militaire actie blijft er een noodzaak de gematigde krachten in Syrië, die nu slachtoffer worden van twee kwaden, te ondersteunen. Het kabinet doet dat al en zal dat blijven doen via ondersteuning van civiele actoren en de Syrische oppositiecoalitie, door Syrische vrouwen een podium te geven en te betrekken bij het transitieproces en door te investeren in accountability, veiligheid en wederopbouw. Ook op dit terrein hebben leden van het kabinet vorige week in New York verschillende activiteiten ontplooid, onder andere door een side-event met Syrische vrouwen om hen in staat te stellen een rol te spelen in het transitieproces, en door – dit is een voor Nederland belangrijk punt – te investeren in accountability, dus zorgen dat er geen sprake kan zijn van straffeloosheid. Op dit moment wordt door een groot aantal organisaties bewijs verzameld voor misdrijven die in Syrië zijn en worden gepleegd. Nederland is er zeer op gebrand om wanneer de tijd daar is, ervoor te zorgen dat degenen die voor deze misdrijven verantwoordelijk zijn, ter verantwoording worden geroepen.

We zullen deze steun verder uitbouwen want we realiseren ons dat we nog verder van huis zijn als deze actoren geen steun krijgen. Tegelijkertijd zullen we blijven aandringen op de noodzaak om tot een politieke transitie te komen.

Op de militaire actie zal de CdS ingaan, maar ik zal kort iets zeggen over het doel. De Nederlandse inzet heeft als doel bij te dragen aan het breken van de slagkracht van ISIS. Volgens de schattingen van de VS zullen hiervoor zes tot twaalf maanden nodig zijn. De Nederlandse inzet is op twee manieren gericht op de bevordering van de internationale rechtsorde, ten eerste het leveren van een bijdrage aan het de-escaleren van de crisis. Dit geldt voor de regio maar ook Europa en Nederland, want de dreiging die uitgaat van jihadisten in Syrië en Irak raakt ook aan onze nationale veiligheid, zoals de heer Schoof ongetwijfeld nog nader zal toelichten. Ten tweede wordt bijgedragen aan het voorkomen en beëindigen van ernstige schendingen van fundamentele mensenrechten door ISIS. Ik zei het al, ISIS is hoogstwaarschijnlijk verantwoordelijk voor zeer ernstige internationale misdrijven. De Nederlandse inzet is dus ook gericht op het beschermen van de burgerbevolking.

Nederland draagt uiteraard niet als enige bij. Ook de Belgen, de Fransen en, in navolging van Nederland, onder anderen de Denen en de Britten leveren een bijdrage.

Dan iets over het volkenrechtelijk mandaat en het advies van de Externe Volkenrechtelijke Adviseur (EVA). Over de kwestie van het volkenrechtelijk mandaat voor het gebruik van geweld tegen ISIS-doelen in Irak en Syrië is uitgebreid volkenrechtelijk advies ingewonnen, zowel intern bij Buitenlandse Zaken als extern bij de EVA, de heer Nollkaemper. Daaruit blijkt dat er volkenrechtelijk een verschil is tussen het gebruik van geweld in Irak en het gebruik van geweld in Syrië. Het advies van de EVA is de Kamer overigens separaat toegezonden. In beide adviezen, zowel het interne als het externe, wordt ten aanzien van Irak geconcludeerd dat er een rechtsgrond is voor het gebruik van geweld in Irak tegen ISIS. Die rechtsgrond wordt gevormd door de toestemming van Irak voor het optreden van de door de VS geleide coalitie tegen ISIS op het grondgebied van Irak. Ten aanzien van Syrië wordt in beide adviezen geconcludeerd dat er geen stellige conclusies zijn te trekken over de vraag of er een volkenrechtelijk mandaat bestaat voor het gebruik van geweld tegen ISIS-doelen in Syrië, aangezien onvoldoende feitelijk vaststaat of aan de voorwaarden is voldaan. Het kabinet blijft deze ontwikkelingen nauwgezet volgen.

De **voorzitter**: Dank u wel. Dan geef ik nu het woord aan de Commandant der Strijdkrachten, generaal Middendorp.

De heer **Middendorp**: Voorzitter. Vorige week is de Kamer middels de artikel 100-brief geïnformeerd over de inzet in Irak. Parallel hieraan lopen de voorbereidingen om een en ander zo snel mogelijk te kunnen uitvoeren. Zoals gemeld, hebben onze planners geparticipeerd in de planning van het Central Command in Tampa, Amerika. Daar wordt het hele campagneplan uitgewerkt. Dat plan staat inmiddels in de steigers. De komende tijd zal er een nadere afstemming plaatsvinden met de verschillende hoofdsteden om het plan vervolgens definitief te kunnen vaststellen.

In het plan wordt de operatie in grote lijnen beschreven. Ook wordt beschreven welke rol de verschillende coalitiepartners spelen. Het moet echter nog wel nader worden uitgewerkt in de operationele planning. Die planning vindt plaats in het missiegebied; ik kom daar nog op terug. We hebben ondertussen ook verkenningsparty's ingezet in verschillende landen om te bezien van waaruit wij onze bijdrage kunnen invullen. Die party's lopen nog. Ook zijn we gestart met de verschillende opwerktrajecten en alle logistieke voorbereidingen om deze inzet mogelijk te maken.

Kijken we naar de dreigingsaspecten van de missie. Hierover is al veel gezegd en geschreven, onder andere in de artikel 100-brief en zojuist door de dg-PZ. We zien dat ISIS allerlei voorzorgsmaatregelen treft zoals het verplaatsen van personeel en materieel om de schade door luchtaanvallen zo veel mogelijk te beperken. Daarmee ontnemen de aanvallen het verrassingseffect en het momentum van ISIS. De aanvallen hebben een negatieve invloed op de bewegingsvrijheid van ISIS. Dat betekent niet dat ISIS niet langer het initiatief heeft, maar al met al wordt de verovering van steden als Erbil en Bagdad onwaarschijnlijk geacht door de MIVD. Tot nu toe zijn de ISIS-strijders te herkennen aan hun publieke presentatie, waar ze ook veel aan hechten en die ze ook gebruiken om de bevolking te intimideren. Denk aan de bekende zwarte vlek. Maar dit kan veranderen als de beweging meer ondergronds moet gaan vanwege de luchtacties. Kijken we naar de verschillende aspecten van de dreiging die ISIS vormt voor deze missie. ISIS is in staat gebleken om helikopters neer te schieten, vermoedelijk met gebruikmaking van in Syrië buitgemaakte luchtdoelsystemen. ISIS beschikt mogelijk over zogenaamde MANPADS. Dat zijn draagbare luchtverdedigingssystemen met een beperkt hoogtebereik. Men beschikt echter niet over zwaardere operationele luchtverdedigingssystemen – die zijn tenminste nog niet waargenomen – waarmee vliegtuigen op grotere hoogte kunnen worden aangegrepen. Ik kom zo nog terug op de manier waarop wij met deze risico's omgaan. Wat betreft de dreiging op de grond in Irak, bevinden ISIS-eenheden zich nog op enige afstand van zowel Erbil als Bagdad. Maar toch is het risico van incidentele aanslagen of ontvoeringen niet uit te sluiten, bijvoorbeeld tijdens kleinschalige verplaatsingen. Op langere termijn is ook een meer militante houding van sjiietische milities niet uitgesloten. U kunt zich voorstellen dat Westerse luchtaanvallen een mogelijk effect hebben op de houding van jihadistische groeperingen. Die houding kan veranderen in de loop van de inzet.

Kijken we naar de Iraakse en Koerdische strijdkrachten. De Iraakse strijdkrachten hebben vooral een defensieve houding aangenomen. Ze voeren defensieve operaties uit. Sommige eenheden bevinden zich op locaties die min of meer geïsoleerd zijn van hun centrale apparaat. Dat betekent ook dat ze via de lucht moeten worden bevoorrad. De Iraakse strijdkrachten bestaan uit verschillende soorten eenheden. Zo zijn er special forces – de meer capabele eenheden; zo'n 4.000 man – een eveneens krachtige tankdivisie met Amerikaanse tanks en diverse divisies lichte infanterie van in totaal zo'n 200.000 man. De Koerdische eenheden bestaan vooral uit de zogenaamde peshmerga's. De aantallen lopen op tot zo'n 100.000 man die zeer beperkt zijn getraind en uitgerust. Voor beide groepen geldt dat ze over relatief weinig moderne wapens en gevechtservaring beschikken. Ze zijn gebaat bij gerichte trainingen om het heft weer in eigen hand te kunnen nemen.

De NCTV zal straks nader ingaan op de dreiging ten opzichte van Nederland, maar ik wil nog iets zeggen over de uniformregeling. Die heeft vele media gehaald. Veel mensen hebben hierover een mening, zo heb ik gemerkt. We hebben binnen Defensie een beveiligingsautoriteit. Die maakt gebruik van de appreciaties van MIVD en staat in nauw contact met de NCTV. Die beoordeelt of aanvullende maatregelen gewenst zijn om ons personeel te beschermen. Dat nemen wij uiteraard zeer serieus. De beveiligingsautoriteit heeft een dringend advies uitgebracht om maatregelen te treffen. Dat advies is vervolgens vertaald in richtlijnen voor al het personeel. Die zijn vervolgens verspreid over alle eenheden. We moeten het niet groter maken dan het is. Veel andere landen treffen vergelijkbare maatregelen, c.q. hebben al vergelijkbare maatregelen getroffen. Ik denk aan Engeland en Frankrijk, waar dezelfde maatregelen van kracht zijn. We hebben deze maatregelen al eerder toegepast, bijvoorbeeld naar aanleiding van de luchtaanvallen in Kosovo en ook ten tijde van 9/11. Het

zijn maatregelen die wij periodiek activeren als er een verhoogd risico is. Zodra het risico weg is, worden ze weer gedeactiveerd.

Ik kom nog even terug op de bredere context en de Amerikaanse coalitie. Vanuit Buitenlandse Zaken is hierover al het een en ander gezegd. Zoals gezegd, is er een campaignplan ontwikkeld dat in concept gereed is en nader wordt afgestemd met de hoofdsteden. Het doel is het met militaire capaciteiten terugdringen van ISIS om ISIS vervolgens op een meer geïntegreerde wijze te kunnen verslaan en zo de coalitielanden te beschermen tegen ISIS en voorwaarden voor meer regionale stabiliteit te creëren. Daarmee wordt dus ook gezegd dat de militaire aanpak niet de hele oplossing is maar slechts een deel van de oplossing. Een en ander moet deel uitmaken van een bredere aanpak. Dat wordt ook door de coalitie onderkend. Het campaignplan is uiteraard niet beperkt tot Irak. Het omvat ook Syrië.

De fasering in het bredere coalitieplan richt zich in eerste instantie op het stoppen van de opmars van ISIS door de inzet van het luchtwapen. Dat heeft op korte termijn ook prioriteit. Wij noemen dat: de main effort. Parallel daaraan zal worden begonnen met het trainen van peshmerga's en Iraakse en Koerdische grondtroepen, zodat zij het heft weer in eigen hand kunnen nemen en ISIS kunnen terugdringen van Iraaks grondgebied. Daarna volgt een consolidatie en een meer structurele trainingsfase. Daarbij worden, zoals nu is voorzien, trainingscentra gecreëerd om de eenheden aldaar deze taak structureel te kunnen laten uitvoeren. Daarna volgt er een normalisatiefase met een Security Sector Reform (SSR). Voor de Amerikanen en de coalitie is dit een missie van een wat langere adem. De huidige militaire inzet is hierbij de eerste fase van een bredere aanpak.

Kijken we naar de commandostructuur die nu wordt opgezet. De afgelopen weken hebben we, zoals gezegd, de strategische planning gedaan bij het Central Command in het Amerikaanse Tampa. Onze planners hebben daaraan deelgenomen. De operationele aansturing zal worden uitgevoerd door een taskforce die in Koeweit is gestationeerd. Daar vindt de overkoepelende aansturing plaats. Daaronder vindt aansturing plaats op SF-gebied, op trainingsgebied en op luchtgebied. Dat gebeurt op verschillende locaties. Zo zal de SF-inzet worden aangestuurd vanuit Bagdad en zijn er centraal operaties voorzien in Erbil en in Bagdad. Deze hele structuur wordt nu dus opgezet. Het is allemaal nog in ontwikkeling. Waar mogelijk en wenselijk zullen wij planningsofficieren stationeren die voor ons de vinger aan de pols kunnen houden conform het toetsingskader.

De Nederlandse bijdrage is beperkt in tijd en ruimte; een beperking in tijd omdat sprake is van zes tot maximaal twaalf maanden en een beperking in ruimte omdat de bijdrage zich richt op Irak. De Nederlandse bijdrage is dus gericht op het ondersteunen van het breken van de slagkracht van ISIS en het in staat stellen van lokale eenheden om ISIS weer terug te dringen. Het mandaat is zojuist al toegelicht. De bijdrage bestaat uit zes F-16's plus twee reservetoestellen, special forces en een brigadetrainingsteam, waarbij de F-16's voor de hele korte termijn de prioriteit hebben en ook de main effort zijn en de trainingsteams iets na-ijlen in tijd. Laten we inzoomen op de F-16's. Zoals gezegd, gaat het om zes F-16's die bedoeld zijn voor luchtaanvallen tegen ISIS in Irak. Het hele detachement bestaat uit zo'n 250 mensen. Daarbij werken we bij voorkeur samen – die samenwerking wordt als we speak nader uitgewerkt – met een of meer andere F-16-landen. Dat maakt de logistieke samenwerking ook makkelijker. De komende week verwachten wij alvast logistieke eenheden voor het detachement te kunnen verplaatsen en alle voorbereidingen te kunnen treffen voor de inzet. De komende week willen we ook personeel uitzenden dat kan deelnemen in de commandostructuur, zodat we goed aan boord zijn. In de commandolijn zullen we ook een red card holder opnemen. Het kan best zo zijn dat we meer red card holders zullen krijgen:

een aan de trainingskant en een aan de kant van de luchtaanvallen. De aansturing daarvan vindt immers op verschillende hoofdkwartieren plaats. Wat betreft de rules of engagement maken wij zoals gebruikelijk een nationale vertaalslag van de rules of engagement van de coalitie. Self-defence zal daarbij altijd van kracht zijn, ook indien eenheden van over de Syrische grens worden aangevallen.

Dan kom ik op de risico's. Ik heb al gemeld dat ISIS slechts beschikt over beperkte air-defencemogelijkheden. Er is dus sprake van een dreiging van lichte luchtverdedigingsystemen. Daar wordt uiteraard rekening mee gehouden bij de dagelijkse inzet, enerzijds door gebruikmaking van de beschermingsmiddelen die de F-16 sowieso al heeft en anderzijds door hiermee rekening te houden bij de wijze van inzet. Denk aan de vlieghoogte en de vliegpatronen. Zoals gebruikelijk worden die inlichtingen dagelijks geüpdatet en op basis daarvan wordt het optreden al dan niet aangepast. Tot nu toe hebben de Franse en Amerikaanse vliegtuigen nog geen enkele hinder ondervonden bij hun optreden. Verder zorgen wij ervoor dat, mocht de nood aan de man zijn, er een combat search and rescue (CSAR)-capaciteit in het gebied beschikbaar is om vliegers indien nodig te redden.

We zijn niet het enige land dat aan de operatie deelneemt. Vele landen hebben al toezeggingen gedaan. Australië heeft toegezegd deel te nemen, net als Frankrijk, Italië, Groot-Brittannië en sinds dit weekend ook Denemarken. Verder hebben diverse landen in de regio een bijdrage aangekondigd.

Ik kom op het trainingsdeel. We houden rekening met twee soorten trainingsteams, namelijk een trainingsteam op SF-gebied en een op brigadetrainingsgebied. In totaal gaat het om zo'n 130 man. Dat zijn niet allemaal trainers, voor een deel zijn het ook mensen die de training moeten ondersteunen qua logistiek. Ook gaat het om staffunctionarissen die plannen en participeren in de coalitieplanning. Die hele aanpak, die hele structuur, van training is nog in ontwikkeling. Een en ander is nog niet concreet ingevuld. We kunnen dan ook nog niet zeggen waar die trainingsteams precies zullen worden ingezet. De komende tijd zullen we participeren in de planning. Op basis van die participatie kunnen we komen tot een selectie van eenheden en trainingslocaties. Hoe dan ook, de training zal zich richten op Irakezen en eventueel op peshmerga's. De training zal zich beperken tot locaties waarop wij een aanvullende basistraining verzorgen voor de eenheden. Er is niet voorzien dat trainingseenheden meegaan bij een feitelijk optreden van de te trainen eenheden. Het hele trainingsconcept is dus nog in ontwikkeling. Nu wordt nagegaan wat voor soort trainingsteams nodig zijn en hoe deze moeten worden samengesteld, waar ze gepositioneerd zullen worden en welke eenheden met welke prioriteit getraind zullen worden. Al dergelijke zaken verkeren nog in een planningsfase. Internationaal zal er een soort force generation worden gecreëerd om al die trainingsteams bij elkaar te krijgen.

De risico's die zich hierbij voordoen heb ik al geschetst. Er is een beperkte kans op ontvoering en op het betrokken raken bij incidenten, met name als trainingsteams zich gaan verplaatsen in het gebied. Die risico's zijn zeer beperkt omdat we vrij statisch werken op vaste trainingslocaties en de verplaatsingen geminimaliseerd zijn. De trainingen vinden immers plaats in gebieden waar ISIS geen vaste voet aan de grond heeft. We zullen de risico's bovendien dagelijks monitoren en ons optreden daarop aanpassen.

Medisch en logistiek zullen wij zo veel mogelijk gebruik maken van aanwezige faciliteiten. Ten aanzien van de inzet van de F-16's zijn we daar al wat verder mee. Die kunnen we, denk ik, op een locatie neerzetten waar faciliteiten van andere landen al aanwezig zijn, net als de faciliteiten van het gastland. We gaan wel even zelf checken of die voldoende niveau hebben. Zo nodig zullen we die aanvullen. Wat zorg en nazorg betreft,

gelden de gebruikelijke regelingen van begeleiding voor, tijdens en na missies.

Net als bij andere missies, bijvoorbeeld in Mali, zullen we verschillende rotatieduren hanteren. Zo hanteren we voor de F-16-detachementen een rotatieduur van vier maanden, maar de F-16-bemanningen roteren om de zes tot acht weken, zoals we dat ook in Afghanistan hebben gedaan. De trainers zullen waarschijnlijk om de vier, dan wel zes maanden roteren. Dat geldt ook voor de officieren in de hoofdkwartieren. Dat wordt nader gespecificeerd op basis van de eisen die worden gesteld vanuit de coalitie en de eisen die door de functiebeschrijving worden gesteld aan langdurige of kortere aanwezigheid.

Voor de trainingsteams zullen we gebruikmaken van tolken met dezelfde regelingen als we ook in Mali hebben gebruikt. Dat betekent dat we lokale tolken zullen gaan gebruiken, die waarschijnlijk via de Amerikanen worden ingehuurd, gebruikmakend van hun contracten.

Wat de beschikbaarheid van eenheden betreft, het piept en kraakt bij Defensie, zoals de leden van uw Kamer weten. Dat betekent dat wij heel nauwgezet hebben moeten bekijken wat er wel en niet mogelijk is. De F-16-inzet is mogelijk gedurende deze hele periode maar heeft wel consequenties. Een van die consequenties is dat wij de NRF-bijdrage door de inzet van F-16's moeten terugtrekken. Die is niet meer mogelijk. We dragen natuurlijk veel meer bij aan de NRF en dat blijft gewoon van kracht. Maar gelukkig is de inzet met deze F-16's nog wel mogelijk nu we nog de huidige aantallen vliegtuigen hebben.

De inzet van de SF-trainers is geen probleem en hoeft niet ten koste te gaan van onze inzet in Mali of elders. Brigadetrainingsteams zijn op zichzelf ook te genereren. Het hangt wel af van de kwaliteitseisen. Hoe hoger die eisen zijn, hoe meer je aan schaars personeel moet gaan trekken en hoe meer impact dat heeft op de opleiding en training in Nederland. Dat is nu nog niet in detail inzichtelijk te maken.

De logistieke consequenties zijn beperkt omdat ook de trainingsteams heel licht zijn en weinig materieel meenemen. Daarbij liften we zo veel mogelijk mee met de voorzieningen die andere landen in het gebied treffen.

Tot zover mijn bijdrage.

De **voorzitter**: Dank voor uw inbreng, generaal. Dan geef ik nu het woord aan de heer Swartbol, directeur-generaal Internationale Samenwerking.

De heer **Swartbol**: Voorzitter. Ik zal eerst kort op de humanitaire situatie in de regio ingaan zoals we die nu kennen. Daarna zal ik kort beschrijven wat Nederland doet en nog van plan is te gaan doen. Ik zal verder heel kort ingaan op de financiering van datgene wat mijn voorgangers net hebben verteld. Zoals u weet, staat het BIV nog steeds op de begroting van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Ik neem dat deel voor mijn rekening.

Wat de humanitaire situatie betreft, u volgt allemaal net als wij de berichtgeving daarover in de media. De cijfers zijn duizelingwekkend. In Irak praten we op dit moment over 1,8 miljoen ontheemden. Daarnaast bevinden zich op dit moment in Iraaks Koerdistan naar een laatste schatting 215.000 Syrische vluchtelingen. Er is nog een oude caseload van 1 miljoen ontheemden in Irak die onder begeleiding staan van het Iraakse ministerie dat daarvoor verantwoordelijk is. En als wij het bij Irak houden, er zijn inmiddels 200.000 Iraakse vluchtelingen in Turkije, de welbekende yezidi's en christelijke vluchtelingen.

Er zijn 3 miljoen Syrische vluchtelingen in buurlanden. Ik kan daarvan een breakdown geven, maar u kent ongetwijfeld de cijfers. Met name Libanon en Jordanië staan onder zware druk bij de opvang van deze vluchtelingen. Daarvoor verdienen ze zeer veel lof. In Libanon is de bevolking met bijna 30% toegenomen in de afgelopen tijd. U kunt zich voorstellen wat dat

betekent voor de infrastructuur. Het aantal hulpbehoevendenden binnen Syrië schatten wij op 10,6 miljoen, waarvan 6,4 miljoen ontheemden.

Dit soort cijfers zijn – sommige leden van uw Kamer zijn misschien zelf in de regio geweest om opvangkampen te bezoeken – macrocijfers, maar ze geven wel aan dat het van groot belang is dat de internationale gemeenschap en ook Nederland daar probeert de noden te verlichten.

Dat doen wij op de volgende wijzen. Ik maak een onderscheid tussen humanitaire hulpverlening en hulpverlening in het kader van stabiliteit en wederopbouw. Dat onderscheid maken wij omdat wij die humanitaire hulpverlening nadrukkelijk zonder politieke bijbedoelingen willen kunnen blijven geven.

In het kader van de humanitaire hulpverlening hebben we vanaf 2012 tot nu toe voor Syrië 83,5 miljoen bijgedragen aan het verlichten van de situatie voor de vluchtelingen, met name via bijdragen aan de Verenigde Naties en het Rode Kruis, middels cross-borderhulpverlening vanuit Turkije en via hulp aan niet-geregistreerde vluchtelingen door Nederlandse ngo's.

Voor het verlichten van de noden in Noord-Irak hebben we eerder dit jaar een bedrag van 7,3 miljoen ingezet in de vorm van een noodhulpvlucht, een bijdrage aan het Rode Kruis en ontminningsactiviteiten.

Aan noodhulp is voor de rest van 2014 voor Irak 10 miljoen extra toegezegd, zoals de Kamer heeft kunnen lezen in een brief: 5 miljoen voor het World Food Programme en 5 miljoen voor diverse ngo's. Dat programma moet nog verder worden uitgewerkt. Voor Syrië is 30 miljoen extra voor dit jaar toegezegd: 8 miljoen voor het World Food Programme, 8 miljoen voor UNHCR en 7 miljoen voor UNICEF, speciaal bedoeld voor verlichting van het onderwijssysteem in Jordanië en Libanon. De afgelopen week was er tijdens de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een belangrijk side-event dat zich richtte op het voorkomen van een verloren generatie. Nederland heeft daar deze 7 miljoen kunnen toezeggen. Ten slotte zal 7 miljoen in het kader van een verlenging van het amendement-Voordewind via Nederlandse ngo's worden besteed, met name voor niet-geregistreerde vluchtelingen en voor cross-borderhulp.

Voor de langere termijn is de Kamer ook geïnformeerd over de planning en over wat organisaties als UNICEF, de UNHCR, het World Food Programme maar ook de ngo's extra aan middelen ter beschikking zullen stellen. Dat komt uit het nieuwe Relief Fund waarover de Kamer in een brief is geïnformeerd.

Ik ga verder in op stabilisatiesteun en wederopbouw in de twee landen, iets anders dan humanitaire hulpverlening. Irak is geen partnerland van Nederland. We hebben er ook geen OS-traditie, dus de capaciteit op de ambassade en anderszins is beperkt om daar grote programma's uit te rollen. Toch doen we er zaken. We hebben met 5 miljoen euro een flinke bijdrage geleverd aan de ontminning in Noord-Irak. Verder willen we bijdragen aan het programma UNAMI, the United Nations Assistance Mission for Iraq, gericht op hervorming van het Iraakse politie- en justitiestelsel. De aanvang van dat programma is vertraagd door de veiligheidssituatie, maar dat houden wij nauwlettend in de gaten, zodat wij onze bijdrage daaraan kunnen leveren, uiteraard alleen als dat zinvol is.

Ten slotte onderzoeken we op dit moment nog verdere inzet van OS-middelen om bij te dragen aan stabiliteit in Irak. Die middelen zijn overigens heel beperkt.

In Syrië wordt, los van de noodhulp, zo veel mogelijk een geïntegreerde basis gelegd voor wederopbouw en vredesopbouw, met speciale aandacht voor wat wij noemen een inclusief vredesproces. Collega Wim Geerts zei al dat daarbij de rol van vrouwen en het hele issue van accountability vooropstaan. We hebben tot nu toe een bijdrage geleverd, onder meer via het Access to Security and Justice Programme, een

project van 6 miljoen euro over twee jaar ter versterking van de lokale politie- en justitiesector in de bevrijde gebieden. Verder dragen we bij via het wederopbouwspoor, gericht op herstel van normale levensomstandigheden en de opbouw van basisvoorzieningen. We zijn op dat vlak een actieve speler in de Friends of Syria-werkgroep, die ook al eerder werd genoemd voor de economische wederopbouw. Nederland levert de secretaris, oud-ambassadeur Stefan van Wersch, en ook een waterexpert voor planning van de heropbouw van de waterstructuren, cruciaal op dit moment in Syrië. Op het punt van water hebben wij een bijdrage geleverd van 2 miljoen aan het Syrian Recovery Trust Fund, het coördinatiemechanisme van de Syrische oppositie. Verder hebben we onze speciale gezant voor Syrië, Marcel Kurpershoek, die een klein potje middelen tot zijn beschikking heeft voor microwederopbouwprojecten en voor vrije media in de bevrijde gebieden. Voorts doen we aan training. Afgelopen september hebben 20 diplomaten van de Syrische oppositiecoalitie een training diplomatieke vaardigheden gevolgd op Clingendael en in december 2013 werden onderhandelaars van de Syrische oppositie in Genève II ook getraind door ons. Dat wat de steun betreft die wij geven. Nog even terugkijkend naar de humanitaire hulpverlening, zoals de Kamer weet, zijn er meer crises in de wereld. Het aantal level 3-crisis is toegenomen, met onlangs uiteraard de crisis rond de ziekte ebola. Dus de inzet hangt af van de ernst van de crises, ook elders. Nog even kort over de financiering. De missie in Irak kost naar verwachting 150 miljoen euro, uitgaande van een minimale logistieke footprint van een missieduur van twaalf maanden met F-16's en trainings-teams. Over de financiële dekking zijn de volgende afspraken gemaakt. 30 miljoen wordt gefinancierd uit de vrijval binnen het Budget Internationale Veiligheid (BIV) in 2014, waarvan 23 miljoen uit de post onvoorzien en 7 miljoen uit de vrijval in de raming van de militaire missies. De resterende 120 miljoen wordt gedekt uit de HGIS onvoorzien, door middelen uit de jaren 2017, 2018 en 2019 naar voren te halen naar 2015 en 2016. Als de Kamer daar nog een toelichting op wil, kan ik die later geven.

De **voorzitter**: Dank u wel voor uw inbreng. Dan geef ik nu het woord aan de heer Schoof, Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid.

De heer **Schoof**: Voorzitter. Nationale veiligheid is altijd verbonden geweest met internationale veiligheid, maar deze Nederlandse deelname aan een internationale militaire missie is direct verbonden met de veiligheid in ons land. Onze inzet in die regio is immers gericht op het bestrijden van groeperingen die het ook gemunt hebben op onze veiligheid. Het zijn immers groeperingen die bereid en in staat moeten worden geacht om in Europa aanslagen te plegen, dus ook in Nederland. De deelname van Nederland levert daarmee een directe bijdrage aan de nationale veiligheid.

Keerzijde van de Nederlandse deelname aan de coalitie is dat Nederland zich daarmee nadrukkelijker dan voorheen profileert als tegenstander van ISIS. In de brief wordt dit aangeduid als een verhoogd profiel van Nederland onder jihadisten. Dit hogere profiel maakt het meer voorstelbaar dat wij het mikpunt zullen worden van ISIS maar ook van rivaliserende jihadisten als Khorasan of Jabhat al-Nusra. Laatstgenoemde, aan kern-Al Qaida gelieerde groep, heeft dit weekend de VS en alle bondgenoten nog met aanslagen bedreigd.

De kans op een aanslag in Nederland is met de Nederlandse deelname aan de coalitie ietsje groter geworden. Ik zeg nadrukkelijk «ietsje», want we moeten dit niet overdrijven. Ook daarvoor zagen jihadisten Nederland als een vijand van de islam en als een bondgenoot van Amerika en Israël. De terroristische dreiging tegen Nederland bevindt zich dan ook nog

steeds binnen de bandbreedte van wat wij substantieel noemen, wat inhoudt dat de kans op een aanslag reëel is. Wellicht is het goed om nog even kort toe te lichten hoe zo'n dreigingsniveau tot stand komt. Wij sturen de Kamer elk kwartaal een Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland (DTN) toe. Het komt tot stand op basis van dreigingsinformaties die ik ontvang van diverse partners die zich in Nederland bezighouden met het terrorismebestrijding, in het bijzonder natuurlijk de inlichtingen- en veiligheidsdiensten. We combineren en vergelijken dat en waarderen deze informatie, die we aanvullen met inzichten. Het zo ontstane beeld wordt vervolgens weer besproken met de informatie-aanleverende partijen, waarna het dreigingsbeeld uiteindelijk in zijn definitieve vorm wordt aangeboden aan de Raad voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (RIV), een onderraad van de ministerraad. Op die manier wordt de RIV, maar ook de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten, en in een openbare versie ook uw Kamer, elke drie maanden op hoofdlijnen geïnformeerd over de voornaamste ontwikkelingen die relevant zijn voor de terroristische dreiging in Nederland. Daarmee fungeert het DTN dan ook als een inhoudelijk kompas voor het Nederlandse contraterrorismebeleid en is het een communicatiemiddel om de samenleving te informeren over ernst en ontwikkelingsrichting van die dreiging.

Elke DTN wordt afgesloten met de vaststelling van het dreigingsniveau voor Nederland. Het is een algemene inschatting van de kans op aanslagen in en tegen Nederland. Deze systematiek, die in mei 2005 is ingevoerd en dus al bijna tien jaar bestaat, kent vier dreigingsniveaus: minimaal, beperkt, substantieel en kritiek. Bij de vaststelling van het niveau wordt zowel gekeken naar de dreiging als naar de weerstand, dat wil zeggen de mate waarin overheid en samenleving in staat worden geacht het hoofd te bieden aan dreiging. Als de overheid in staat is om bijvoorbeeld radicalisering tijdig te ontdekken en aan te pakken, complotten te ontdekken en te ontmantelen en verdachten op te pakken, werkt dit vanzelfsprekend dempend op het dreigingsniveau. Omdat de kans op aanslagen op dit moment nog steeds vooral voorstelbaar is en er geen concrete aanwijzingen zijn dat er een aanslag ophanden is, zal het dreigingsniveau op «substantieel» blijven en niet verhoogd worden naar «kritiek». Dat het dreigingsniveau nu substantieel is, betekent tevens dat het niet altijd zichtbaar is welke maatregelen worden genomen. Daaruit zou echter niet de indruk mogen ontstaan dat er niets extra's aan beveiliging wordt gedaan. Achter de schermen wordt wel degelijk grote alertheid betracht en zijn procedures strakker aangehouden. De komende tijd zal het wellicht hier en daar toch te merken zijn, vooral bij de vitale sectoren die aangesloten zijn bij het zogeheten Alerteringsstelsel Terrorismebestrijding, maar niet op dit moment. En ook zonder concrete aanwijzingen kan het soms goed zijn om in deze sfeer nog eens extra voorzorgsmaatregelen te nemen. Ook in die zin moet wat mij betreft het besluit worden gezien van Defensie en Financiën om militairen en douaniers op te dragen niet in uniform te reizen. Ik kan alleen maar de woorden van de CDS op dat punt onderstrepen. Het is gewoon een zinnige voorzorgsmaatregel, maar ik zou er niet te enthousiast op reageren.

De afgelopen dagen is er in media veel ongerustheid te bespeuren over wat ons zoal aan onheil boven het hoofd hangt. Daarbij is soms uitvoerig gespeculeerd over wat of wie en wel of niet een potentieel doelwit zou kunnen worden van aanslagen. Dat heeft onder het publiek tot enige ongerustheid geleid die niet nodig is en die ons overigens ook niet helpt. Het komt er de komende tijd op aan om nuchterheid te bewaren. Zoals Minister Opstelten al heeft aangegeven, moeten we ons vooral niet bang laten maken en gewoon de dingen blijven doen die we altijd doen. Er zijn immers geen concrete aanwijzingen voor een aanslag, hoewel die wel voorstelbaar is. Als we zorgen dat we de weerstand op orde hebben en

successen boeken in de bestrijding van terrorisme in het buitenland en in Nederland, blijven de risico's beheersbaar.

Die successen zijn er. Ik hoef slechts te wijzen op de recente aanhoudingen van jihadistische sleutelfiguren in Nederland, op diverse geslaagde pogingen om de uitreis naar Syrië of Irak te voorkomen en op de vele bestuurlijke maatregelen die zijn genomen in de vorm van het intrekken van paspoorten, het stopzetten van uitkeringen, het bevriezen van tegoeden en het uitschrijven uit de gemeentelijke basisadministraties. De diensten doen goed werk, de gemeenten die te maken hebben met radicalisering en uitreis evenzeer en het Openbaar Ministerie en de politie werken met hoge prioriteit aan vervolging als die ook daadwerkelijk mogelijk is.

Soms worden er vraagtekens geplaatst bij ons beleid om jihadgangers tegen te houden. Als we ze zouden laten gaan, zouden we immers verlost zijn van een probleem, zo hoor je dan vaak. Maar niets is minder waar. Het onbelemmerd laten uitreizen van Syriëgangers zou zeer gevaarlijk zijn. Ze zullen in het Midden-Oosten verder radicaliseren, militair getraind worden en niet alleen ingezet worden bij de strijd, maar zijn ook voor het plegen van aanslagen in het Westen zeer bruikbaar onder jihadistische leiding. Het tegenhouden van uitreizigers is dus een weloverwogen keuze, ook als het gaat om hele gezinnen die zich daar willen vestigen. In het laatste geval zullen de ouders zich niet kunnen onttrekken aan actieve deelname aan de terroristische organisatie en zullen de kinderen worden klaargestoomd voor het slagveld. Ook om humanitaire redenen en volgens het Verdrag voor de Rechten van het Kind kunnen en mogen wij dit niet accepteren.

Positief is verder dat veel moslimorganisaties zich openlijk, en misschien meer nog achter de schermen, keren tegen het jihadisme. Ook zij zien dat het een heilloze weg is die alleen maar leidt tot bloedvergieten. De weerbaarheid, nog weer een term uit de veiligheidswereld, van de Nederlandse moslimgemeenschappen tegen jihadisme maar ook van de samenleving als geheel is nog steeds groot en is behulpzaam bij het onderkennen en tegengaan van radicalisering. Dat is van niet te onderschatten belang, want bij alle harde maatregelen om terroristen aan te pakken is één ding zeker. Als wij er niet in slagen om tegelijkertijd nieuwe aanwas door radicalisering en de rekrutering te voorkomen, blijven we het probleem behouden. Vandaar dat het actieplan tegen jihadisme dat in september met uw Kamer is besproken de volle breedte van preventie tot repressie bevat.

De huidige buitenlandse en binnenlandse inzet van Nederland om de dreiging van het jihadisme het hoofd te bieden, is de beste manier om de dreiging te verminderen. Ons streven zou in ieder geval daarop gericht moeten zijn.

De voorzitter: Dank voor uw inbreng. Zoals gezegd, de inbreng van de plaatsvervangend directeur van de MIVD, de heer Kuiper, is al geleverd door de Commandant der Strijdkrachten. De heer Kuiper is uiteraard wel bereid om vragen van de leden te beantwoorden. Ik wijs de leden er wellicht geheel ten overvloede op dat dit een technische briefing is en dat zij hun politieke vragen uiteraard vrijdag kunnen stellen maar dat zij de feitelijke vragen naar aanleiding van deze bijeenkomst voor vanmiddag 16.00 uur moeten stellen. Ik geef graag het woord aan de heer Ten Broeke. De leden hebben allemaal maximaal drie minuten voor hun inbreng.

De heer Ten Broeke (VVD): Voorzitter. Dank aan de inleiders van vanochtend. Ik zal direct overgaan tot mijn vragen, die zich zullen richten op de Commandant der Strijdkrachten generaal Middendorp en de directeur-generaal Politieke Zaken, de heer Geerts. Ik heb mijn vragen opgesplitst in een aantal blokjes. Ik zal achtereenvolgens behandelen de inzet van de militairen, de financiën, de wijze van het benaderen van de

tegenstander en de strategie in het eindstadium. Dat zijn de vragen die ik aan de generaal wil stellen. Aan de heer Geerts heb ik enige vragen over de politieke samenwerking.

Over de inzet van de militairen, er is nog geen status of forces agreement bekend voor zover de brief aangeeft. Wanneer denkt de regering dat dit wel het geval zal zijn? De generaal zei dat de inzet van het Korps Commandotroepen niet ten koste hoeft te gaan van inzet in Mali. Kan hij dat nog iets nader duiden? Dat korps is niet onuitputtelijk.

In de brief wordt in mijn ogen weinig aandacht besteed aan de nazorg voor militairen. De generaal zegt dat daarvoor de gebruikelijke regelingen gelden. Aangezien we hier misschien ook nog met bijzondere nazorg te maken zouden kunnen krijgen, waarbij ik met name denk aan familie en thuisfront, wil ik graag weten of dat allemaal in de gebruikelijke regelingen zit. Ik denk ook aan het feit dat wij rekening moeten houden met de mogelijkheid dat er eventueel krijgsgevangenen worden gemaakt die dan wellicht niet volgens de Conventie van Genève worden behandeld. Levert dat nog aparte vragen op voor Defensie?

Dan de financiën. Deze inzet kost 150 miljoen. Het lijkt mij dat er sprake is van een kasschuif in de jaren daarna. Klopt dat? Heb ik dat goed gezien? Hoe zit het met de gemaakte vliegreuen? Komen die uit het lopende budget? Krijgen we een situatie zoals eerder in Libië, hoewel daar weliswaar geen «air to ground»-inzet was? Kan de luchtmacht met de huidige aantallen inzetbare F-16's, naast de operaties Baltic Air Policing, in Irak en ook de QRA in Nederland, de vliegers in staat stellen hun operationele gereedheid en getraindheid vast te houden?

Het volgende is mij niet helemaal helder. De F-16's worden ingezet voor luchtaanvallen tegen ISIS en Irak, zo staat in de brief. Nu weten wij dat de bredere coalitie ook op andere groepen en doelen is gericht. Is dat mandaat voor de Nederlandse F-16's ook zo ruim? Worden met name vaste structuren aangevallen? Hoe zit het met konvooien die eventueel de grens overgaan? De generaal zei dat aanvallen vanuit Syrië eventueel wel aangrijpen mogelijk maken. Is dat dan ook aangrijpen in Syrië?

Dan heb ik nog enkele vragen aan de heer Geerts die zei dat streng wordt gekeken naar de Iraakse regering. Hoe staat het met de vorming van een eenheidsregering? Hoe zit het met de steun van Bagdad voor de Koerdische regio? Hoe beoordeelt de heer Geerts de betrokkenheid van verschillende Arabische landen, ook gezien de kwestie van sjiïeten versus soennieten daarbinnen?

Ook Iran lijkt nu militair betrokken te worden in de strijd tegen ISIS. Kan de heer Geerts een waardering geven hoe dit zich zal verhouden tot de pogingen om ook nog tot een overeenkomst te komen ten aanzien van het Iraanse nucleaire programma?

Dit is in mijn ogen de derde keer dat Westerse landen als een soort sjiïtische luchtmacht opereren: na de taliban en Saddam Hoessein nu dan ISIS. In vervolg op de vraag die ik zojuist aan de generaal stelde, hoe zit het dan met eventuele sjiïtische milities die ook op grote schaal humanitaire wredeheden begaan?

Heeft bij het volkenrechtelijk mandaat nog meegespeeld dat de Verenigde Staten de collectieve zelfverdediging uit artikel 51 inroepen? Heeft meegespeeld dat er in Syrië geen legitiem gezag is maar er wel een erkende oppositie is die om ingrijpen heeft verzocht? Is die oppositie überhaupt herkenbaar en benaderbaar? Wij doen daar zaken mee, maar met wie doen wij dan eigenlijk zaken?

De heer **Van Laar** (PvdA): Voorzitter. Ook van onze kant hartelijk dank aan de inleiders. Wij hebben heel veel vragen, allereerst over de strategie. Er werd terecht gezegd dat een duurzame oplossing politiek van aard is en niet militair. Een van de zaken die dus essentieel is, is om de weerstand in de regio tegen het Westen en tegen andere landen niet te vergroten. Hoe wordt daar in de missie rekening mee gehouden? Hoe wordt het maken

van burgerslachtoffers zo veel mogelijk voorkomen, ook in het Nederlandse optreden? ISIS zal haar opereren snel aanpassen aan de aanwezigheid van het Westen daar. Dat kan de kans op burgerslachtoffers weer vergroten.

De vraag die daaronder ligt, is natuurlijk wanneer is het campagneplan gereed is en hoe de Kamer daarover wordt geïnformeerd, want daarin hopen we toch meer hierover te lezen.

In de regio zijn veel invloedrijke buurlanden die allerlei rollen spelen en allerlei petten op hebben. Ze zitten nu voor een deel in de coalitie maar worden ook verdacht van het steunen van IS, ISIS of daaraan gelieerde bewegingen. Dus hoe kunnen we hen nu tegelijkertijd bondgenoot maken en aanspreken op hun andere activiteiten? Hoe kunnen we gematigde krachten in de regio ondersteunen? Is daar een plan voor en zijn daarvoor aanknopingspunten te vinden?

De militaire uitzending zal heel snel gebeuren, met name die van de F-16-piloten. Welke gevolgen heeft dat, bijvoorbeeld voor hun uitrusting en hun voorbereiding? En hoe zit met het de operationele aspecten?

Over de tolken komen we binnenkort nog te spreken.

Over het medisch team hebben de inleiders gezegd dat er een hospitaal aanwezig is, maar in de brief wordt ook gesproken over een sociaal-medisch team. Wordt dat nu wel of niet meegezonden? In de brief is dat niet helder.

Het is nog niet bekend waar de trainers worden ingezet, maar de vorige keer waren ze nauwelijks inzetbaar door de basis en de plek waar zij zaten in Bagdad. Hoe wordt dat deze keer voorkomen?

Welke invloed heeft deze missie nu eigenlijk op lopende missies en trainingen? Aan de ene kant wordt gezegd dat het nauwelijks te overzien is, maar dan is het ook moeilijk om een besluit te nemen. Kan daar misschien meer over worden gezegd? Welke aanpassingen zijn er nodig, logistiek en qua bedrijfsvoering? Vallen er arbeidsplaatsen vrij waardoor de werkdruk onder collega's in Nederland toeneemt? Dat is wel relevant om te weten.

Wat de noodhulp betreft, er zijn ongeveer net zo veel mensen in nood in de regio als er in totaal in Nederland wonen. Dat is een ongelofelijke realisatie. Nederland doet nu eigenlijk het maximale, zeker na de instelling van het noodfonds, maar wat kan Nederland nog meer doen, bijvoorbeeld om andere landen te motiveren om net zo'n grote stap te zetten en net zo veel bij te dragen? Is het ISIS-gebied eigenlijk nog wel bereikbaar, voor welke ngo dan ook, misschien vanuit een islamitisch land of via andere partijen? Of is daar überhaupt geen toegang meer mogelijk?

Wat de ontwikkelingen op langere termijn betreft, stel dat het lukt om ISIS te verslaan, wat dan? Blijven onze trainers langer of zijn zij echt maar twaalf maanden inzetbaar? Kan Nederland op een andere manier langdurig betrokken blijven bij de regio, ook in Irak? Is verlenging van de missie überhaupt mogelijk, gezien de capaciteit van Defensie?

Tot slot over de financiën, als die 120 miljoen uit de onvoorziene middelen komt, welke onvoorziene middelen zijn dat dan? De HGIS-middelen zijn zo'n beetje middelen van elk ministerie. Zijn dit echt onvoorziene middelen die tot nu toe nog nergens voor waren bedoeld? Dat willen wij graag weten.

De heer **Van Bommel** (SP): Voorzitter. Ik begin maar meteen met mijn vragen, want ik heb er heel wat.

De heer Geerts meldt dat bestuurlijke en sociaaleconomische hervorming nodig is bij de Irakese regering, dat daarover in New York is gesproken en dat de regering zich zeer bewust is van wat er van haar verwacht wordt. Kan hij daar eens concreet op ingaan? Als de regering dit concreet weet, willen wij dat ook weten. Wat wordt er concreet van de regering verwacht?

Hoe zit het met de samenwerking tussen Bagdad en Erbil? De Koerden hebben voorwaardelijke steun uitgesproken aan de regering in Bagdad. Een aantal voorwaarden betreft onder andere de betaling van salarissen. Sinds januari gebeurt dat niet meer vanwege het wegvallen van 17% van de olie-inkomsten. Dat betreft ook samenwerking op veiligheidsgebied. Strikt genomen is Bagdad verantwoordelijk voor de veiligheid in het land, dus ook aan de Koerdische grens van het autonome gebied. Dit geldt ook voor de voorwaarden in het kader van artikel 140 over het betwiste gebied. Kan de heer Geerts ingaan op die voorwaarden, die door Erbil naar onze opvatting terecht worden gesteld aan de regering in Bagdad? Hij sprak over de beschikbare financieringsstromen voor ISIS. Waarop doelt hij dan? Daar wordt juist naar gezocht. Ik neem aan dat dit geldt voor Saoedi-Arabië, Qatar en personen en organisaties, maar kan de heer Geerts hier concreet over zijn?

Wat kan hij zeggen over de rol van Turkije? Ik doel op het sluiten van de grens op het moment dat er grote groepen vluchtelingen aan de deur kloppen en op de eerder gesignaleerde steun voor ISIS-strijders die recupereren in Turkije en zelfs worden verpleegd in ziekenhuizen. De heer Geerts sprak over «de gematigde oppositie in Syrië ondersteunen». Daarmee bedoelt hij ongetwijfeld niet ISIS, Jabhat al-Nusra, Khorasan of andere groepen die volgens mij onder vuur zouden komen te liggen, maar welke groeperingen bedoelt hij wel? De Free Syrian Army is een bont gezelschap van naar Amerikaanse schatting 1.500 militieën. Is er nog enigszins zicht op wie er dan gesteund moet worden en met welke steun? Betekent dat ook wapensteun of anderszins?

Aan de CdS stel ik de volgende vraag. Er wordt gesproken over het voorkomen van genocide. Dat geldt dan in Irak, maar hoe zit het met zo'n grensgeval als Kobani? Waarom geldt dat daar niet? Ik weet dat het net even aan de andere kant van de grens ligt, maar wanneer genocide voorkomen kan worden, is daarvoor naar onze opvatting niet een nieuw mandaat nodig. Wij hebben steeds gezegd dat wij de aanvallen steunen waar het gaat om het voorkomen van genocide. Dat zou dus ook Kobani kunnen betreffen.

Op langere termijn is, zo zegt de CdS, een meer militante houding van sjiitische militieën niet uit te sluiten. Kan hij daar concreter over zijn? De sjiitische militieën vechten nu aan de zijde van het regeringsleger. Hij sprak over de bewapening van ISIS. Concreet weten we dat ook tanks daar onderdeel van uitmaken. Heeft hij er enig zicht op hoe omvangrijk dat is?

Ten slotte stel ik de heer Schoof de volgende vraag. Er wordt een waarschuwend woord gesproken aan het adres van militairen. Hoe zit dat met Nederlanders die in de regio verblijven? Denk aan de Fransman in Algerije. Er zijn nogal wat Nederlanders op dit moment op vakantie in Algerije, in Tunesië en in Egypte. Lopen zij gevaar? Is er een extra waarschuwing aan hun adres uitgesproken? Graag een reactie.

De heer **Knops** (CDA): Voorzitter. Ik borduur even voort op de vraag van de heer Van Bommel over het mandaat en over het feit dat we in Irak wel mogen opereren en in Syrië niet. Wat gebeurt er in het geval van een humanitaire noodsituatie? Het regeerakkoord biedt daar aanknopingspunten voor. Volgens ons kan het sowieso. De vraag is waarom daarover niet iets is opgenomen? Wellicht kan de DGPZ daar iets over zeggen. Kan er worden ingegaan op het algemene einddoel en het Nederlandse einddoel van de missie? Dat loopt wel eens door elkaar, ook bij de missies in Mali. Hoe moeten we dat precies definiëren? Zes tot twaalf maanden is in de tijd begrensd, maar zowel uit de inleiding van de CdS als uit die van de DGPZ blijkt dat ISIS onvoorspelbaar is en dat niet helemaal duidelijk is wat er de komende maanden zal gaan gebeuren, met name waar het gaat over een waterbedeffect. Stel dat het waterbed zich verplaatst naar Syrië;

wat dan? Is deze missie en zijn de Nederlandse doelen, met de kanttekeningen die daarbij gemaakt zijn, dan voldoende?

De CdS sprak over de self-defencecriteria. Zijn deze vergelijkbaar met OEF of met andere operaties? De CdS weet wel waar ik op doel. De Amerikaanse self-defencecriteria verschillen nogal van de criteria die de Nederlandse eenheden wel eens hebben ingezet. Dat lijkt me wel relevant, al dan niet vertrouwelijk.

Is de CdS in staat om een overzicht te geven van de caveats die door andere landen worden ingebracht? Onder caveats versta ik bijvoorbeeld ook het niet optreden in Syrië.

Dan de uniformen. Ik wilde daar eigenlijk niet over beginnen en ik wil me daar ook geen politiek oordeel over aanmatigen, maar naar aanleiding van wat de CdS heeft gezegd, heb ik toch de vraag wat er nu aan de hand is. De CdS spreekt over een richtlijn. Is een richtlijn een order of een al dan niet vrijblijvend advies? Het lijkt mij goed om daar nu volstrekte helderheid over te geven.

De heer **Bosma** (PVV): Voorzitter. Het nieuws zat natuurlijk in de inleiding, naar goed journalistiek gebruik. In de brief van 24 september werd ons nog medegedeeld dat de Islamitische Staat weinig van doen heeft met de islam. Nu deelt de heer Geerts in zijn eerste woorden al mee dat de Islamitische Staat helemaal niet islamitisch is. Er is nogal wat gebeurd in vijf dagen, begrijp ik. De heer Schoof spreekt openlijk over jihadisten. Het lijkt me toch dat jihad bij de islam hoort. Hoe komt men tot het oordeel dat de Islamitische Staat niets met de islam te maken heeft? Waar is dat op gebaseerd? Op welke soera's? Volgens mij doet de Islamitische Staat alles binnen de islamitische ideologie. Geen enkele soera in de Koran en geen enkele uitspraak van de Al-Azhar-universiteit zou verbieden wat de Islamitische Staat doet. Ik vind het een nogal harde uitspraak. Ik wil graag horen waar die op gebaseerd is. Vol verwachting klopt mijn hart.

Ik begrijp ook dat onze inzet gericht zal zijn op het wegnemen van de root causes. Een duurzame oplossing, want er is gebrek aan alternatieven. Dat is nogal abstract. Het doet me een beetje denken aan de Sovjet-Unie die altijd streefde naar het socialisme, maar hoe dat er nu precies uitzag, wist niemand. Wanneer zijn die root causes nu precies weggenomen? Is dat als het bruto nationaal product van Irak hetzelfde is als dat van Nederland? Gaan we een eeuwigdurende weg in en moeten we dit eeuwigdurend subsidiëren? Wanneer zijn die root causes weggenomen? Wat zijn die root causes? Is dat de economie, is het de islam? Ik hoor graag wat het zijn. We gaan gematigde krachten in Syrië ondersteunen? Wie zijn dat? Graag concreet namen en rugnummers. Wie zijn de gematigde krachten in Syrië? Hoezo zijn die gematigd?

We gaan Syrische vrouwen een podium geven. Hoe gaan we dat doen? Wat is het einddoel daarvan? Hoe gaan we het meten als ze van het podium zijn afgestapt?

Dan het uniformadvies; een dringend advies werd gezegd. Hoe lang duurt dat? Is dat een order? Wordt het opgeheven na de termijn van zes maanden? Ik vind het nogal wat.

Waar zullen de trainingsteams actief zijn? Dat is, neem ik aan, op meerdere plaatsen in Koerdistan en Irak. De heer Schoof deelt ons mede dat we de jihadisten vooral in eigen land moeten houden, omdat zij anders in het Midden-Oosten nog verder gaan radicaliseren. Die hele radicaliseringstheorie begrijp ik niet. Mensen volgen de islam of niet. Ze zijn toch hier al, lijkt mij, ernstig geradicaliseerd, want ze willen meevechten. Dan kunnen ze in het Midden-Oosten nog verder radicaliseren. Wat is «nog verder radicaliseren»?

Ten slotte de rol van de andere landen, Saudi-Arabië, de emiraten en Qatar. Deze landen spelen een rol in de luchtaanvallen. Hoe groot is die rol? Hoe serieus is die? Hoe verhoudt zich dit tot de zeer sterke bericht-

geving over financiering of andere bemoeienis met die landen met de Islamitische Staat?

De heer **Sjoerdsma** (D66): Voorzitter. Dank aan de inleiders voor de duidelijke introductie. Ik sluit mij wat de root causes betreft graag aan bij eerdere sprekers. Wat zijn de echte root causes en hoe gaan wij of de lokale krachten die wegnemen?

Er wordt gesproken over een militaire strategie die waarschijnlijk jaren kan duren. De CdS zegt dat het piept en kraakt bij defensie. Wat als er een bijdrage wordt verwacht na die eerste twaalf maanden? Is dat mogelijk? Er wordt in Tampa gewerkt aan een militaire strategie. Bestaat er ook een dergelijke humanitaire strategie? We zullen naar verwachting immers jaren bezig zijn met het opvangen van vluchtelingen in de regio. Dat hebben we al eerder gezien in Syrië, waar we al drie jaar bezig zijn. Ik heb een vraag over het mandaat. In Irak zijn we op uitnodiging. Hoe lang geldt die uitnodiging? Wat als die uitnodiging wordt ingetrokken? Over Syrië wordt gezegd dat het ingewikkelder ligt, omdat Assad daar nog steeds aan de macht is. Assad wordt niet erkend, die heeft geen uitnodiging gedaan. Toch is er een uitnodiging gekomen van Hadi al-Bahra, een vertegenwoordiger die door Nederland en door verschillende Europese lidstaten wordt erkend. Wat is nu precies het verschil tussen die uitnodiging en de uitnodiging van de Iraakse regering?

Dan de coalitie. Graag zou ik een appreciatie krijgen van de rol van Turkije. Klopt het dat Turkije zich voorbereidt op de inzet van grondtroepen nabij de grens?

Op de werkbaarheid is de CdS gedeeltelijk al ingegaan toen hij zei dat self-defence geldt als er aanvallen zijn vanaf de andere zijde van de Syrische grens. Geldt dat ook voor het geval een doelwit, een konvooi de grens over zou gaan? Geldt dat als geallieerden zouden moeten worden ontzet net aan de andere kant van de grens? Hoe werkt dat mandaat precies? Waar eindigt dat en hoe houden we het werkbaar voor onze militairen?

De Amerikanen gaan de gematigde Syrische oppositie bewapenen. Wat is het standpunt van Nederland daarin? Steunen wij dat? Doen wij daaraan mee? Ik heb dat niet gelezen in de brief.

Tot slot de financiering. Sluit de CdS uit dat de financiering van deze missie bij defensie uit exploitatie en investeringen wordt gehaald?

De heer **Voordewind** (ChristenUnie): Voorzitter. Ik dank de insprekers voor hun toelichting op de artikel 100-brief. Ik heb een aantal vragen. In de eerste plaats een vraag over het campagneplan van de Amerikanen en de coalitie voor het terugdringen van ISIS en het beschermen van de vluchtelingen. In hoeverre omvat dat een bredere doelstelling om de vluchtelingen terug te laten keren naar bijvoorbeeld Ninive en Mosul, terwijl zij eerder al vier of vijf keer gevlucht zijn uit die dorpjes. Blijft die luchtsteun ook gelden op het moment dat zij zijn teruggekeerd? Zij hebben eerder aangegeven dat zij zeer beducht waren om terug te keren omdat zij mede verdreven waren door hun Arabische burens. Graag krijg ik een doorkijkje naar die strategie.

Dan kom ik bij de steun aan gematigde krachten. Ook ik sluit mij aan bij de gestelde vragen. Welke krachten zijn dit? Van de Free Syrian Army is bekend dat zij coalities willen sluiten met iedereen die Assad wil verdrijven. Dat doen zij bijvoorbeeld aan de Libanese grens met ISIS zelf. Hoe kunnen we voorkomen dat onze wapens en inzet via de Free Syrian Army bij ISIS terechtkomen? Dan heb ik het nog niet gehad over andere groeperingen zoals Al-Farouk.

Dan de bewapening van onze mensen. Gaan onze mensen met wapens die kant op? Mogen ze zichzelf beschermen met wapens? Hoe zit het met de trainers? De CdS had het over special forces. Ik neem aan dat hij hiermee de special operation forces bedoelt, het trainingsteam. Als dat

niet het geval is, hoor ik dat graag. Hoe zit het met de bescherming van onze trainers? Wie beschermt hen wanneer zij in Noord-Irak, mogelijk zelfs binnen de poorten van een kazerne, hun trainingen doen op het moment dat er een dreiging van ISIS ontstaat in dat gebied? Zijn dat de Amerikanen of is dat een andere coalitie? Voorheen in Afghanistan werd dat door de Duitsers en de Amerikanen gedaan. Welke coalitiepartner gaat zich daarmee bezighouden?

Over de mogelijkheden voor self-defence wordt gezegd dat er ook cross border gevochten zou moeten worden op het moment dat onze mensen worden aangevallen. Betekent dit dat de mensen zichzelf alleen mogen beschermen of mogen zij ook de dreiging wegnemen op het moment dat de dreiging één of twee kilometer over de grens is?

Dan kom ik bij het punt dat het piept en het kraakt bij Defensie, de kasschuif van 2017, 2018 en 2019. Is dit ongeveer wat Nederland kan leveren, in ieder geval het komend jaar? We zijn actief in Mali, straks weer in Afghanistan en ook in Polen komen vier F-16's te staan. Is dit het nu of is er nog ruimte op het moment dat er een andere crisis ontstaat?

De heer **Van Ojik** (GroenLinks): Voorzitter. Dank ook van mijn kant aan de inleiders. Aan de heer Geerts wil ik een vraag stellen over het volkenrechtelijk mandaat. Hij heeft gezegd dat het nog steeds onduidelijk is of in het geval van Syrië voldaan is aan het volkenrechtelijk mandaat. Dat suggereert een beetje dat die duidelijkheid er misschien wel komt of dat er een proces gaande is om die duidelijkheid wel te creëren. Misschien komt die duidelijkheid er wel helemaal nooit, omdat de een dit zegt en de ander dat. Dat gebeurt wel vaker met een volkenrechtelijk mandaat. Een duurzame oplossing kan alleen politiek van aard zijn. De heer Van Bommel heeft daar ook al vragen over gesteld. Wat zijn nu precies, ook na de week New York, waarbij zo'n beetje iedereen die ertoe doet aanwezig was, de plannen of vooruitzichten voor dat politieke proces? We gaan natuurlijk de nieuwe regering in Irak steunen, maar wat gebeurt er bijvoorbeeld in de regio? Hoe worden partijen dichter bij elkaar gebracht? Ik heb één vraag voor generaal Middendorp. Kan hij zijn licht erover laten schijnen hoe de opmars van ISIS zich precies heeft voltrokken? Is het mogelijk om daar vanuit militaire optiek een appreciatie van te geven? Komt het doordat ISIS zo sterk is en dat het een gigantisch goed getraind quasi-leger heeft? Of komt het eerder doordat de Irakese strijdkrachten zo zwak zijn of de strijd uit de weg zijn gegaan? Na alles wat ik erover gelezen en gehoord heb, is dat voor mij nog steeds een heel moeilijk in te schatten kwestie. Ik hoop dat de CdS daar wat meer over kan zeggen. Ten slotte heb ik nog een vraag aan de heer Swartbol over de Nederlandse inspanningen ten aanzien van wederopbouw, de ontwikkelingsinspanning. Hij heeft verteld wat Nederland al doet. Hij heeft ook gezegd dat bekeken wordt wat er verder nog aan OS-middelen kan worden ingezet de komende tijd, maar dat de middelen zeer beperkt zijn. Er is een coalition of the willing voor militaire optreden. Bestaat er zoiets ook waar het gaat om onze inspanningen op het gebied van ontwikkelingssamenwerking? Wordt er gesproken over taakverdeling en over coördinatie? Wordt erover gesproken wie wat gaat doen de komende tijd?

De heer **Van der Staaij** (SGP): Voorzitter. Allereerst mijn dank voor de heldere briefing. Ik zal mij tot een aantal hoofdpunten beperken. Een aantal vragen kan ik later schriftelijk stellen.

In de eerste plaats ben ik benieuwd in hoeverre we nog lessen kunnen trekken uit de missie 2003–2005, ook in Irak maar dan in Al Muthanna. Dat was allemaal anders, maar toch ben ik benieuwd wat wij daarvan hebben geleerd wat wij nu kunnen gebruiken bij een nieuw optreden in Irak. Aan de heer Geerts vraag ik in hoeverre in het politieke proces er naast de aandacht voor de positie van vrouwen ook aandacht is voor minderheden die in de knel zitten. De yezidi's en de christenen zijn al genoemd.

Aan de heer Schoof, de NCTV, vraag ik in hoeverre bij voorzorgsmaatregelen wordt meegewogen wat het effect is op het algehele veiligheidsgevoel. Net ging het over het uniformverbod, maar ik wil het op een abstracter niveau weten. Het kan ook bij andere maatregelen gelden. Eerder is gesproken over het tegenhouden van heenreizigers. Ik kreeg de nodige vragen van mensen over het tegenhouden van terugreizigers. Wat zijn daarbij precies de mogelijkheden? In hoeverre zijn mensen tegen te houden die in dat gebied ervaring hebben opgedaan en die naar Nederland terug willen keren?

Aan generaal Middendorp heb ik een vraag over de inzet van de F-16's. Toen de inzet werd bepaald was het campagneplan nog niet helemaal af. Het planningsproces liep nog. Is er, nu wij het totale campagneplan kennen, zicht op waar er nog gaten zitten? Is de inzet die de verschillende landen hebben aangeboden soepel inpasbaar in dat totaalplan?

Ook ik heb een vraag naar aanleiding van dat het piept en kraakt bij defensie. In het verleden hoorde ik op missie ook nog weleens dat het piepte en kraakte bij het oplossen van problemen met de F-16's in de logistiek. Ik doel op reparaties, het tijdig aanleveren van onderdelen. Wat is daarover te zeggen?

Tot slot een vraag aan de heer Swartbol over het financiële gat in de toekomst vanwege de kasschuif. Er wordt nu geld gehaald uit HGIS 2017, 2018, 2019. Hoe wordt dat opgelost in de toekomst? Gaat dat via een kasschuif vanuit 2020, 2021, 2022?

De heer **Krol** (50PLUS/Baay-Timmerman): Voorzitter. Dank voor de heldere uiteenzetting. Er zijn al veel vragen gesteld. Ik heb nog twee vragen. De eerste stel ik aan de heer Schoof. Hij zegt dat er slechts een geringe toename van de dreiging in Nederland is. Zijn er voldoende middelen en is daar voldoende geld voor beschikbaar?

Mijn tweede vraag stel ik aan de heer Middendorp over de uniformregel. Afgelopen vrijdag in de trein merkte ik dat een van de militairen die zijn uniform nog aan had alom complimenten kreeg van de andere treinreizigers. De desbetreffende militair vertelde mij dat hij niet eens weet of er sancties zijn op het dragen van het uniform. Kan de heer Middendorp die militair even uit de droom helpen?

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren): Voorzitter. Dank aan de inleiders voor hun verhaal. Ik heb ook een aantal korte vragen. In hoeverre vechten wij straks met een vijand die zich met al zijn materieel en financiële middelen heeft teruggetrokken in Syrië? Welke taken zijn er dan nog voor de Nederlandse F-16's gezien het feit dat zij alleen in Irak mogen worden ingezet? Welke specifieke mogelijkheden zijn er voor Nederland om snel op te treden als een van onze militaire trainers in Irak wordt ontvoerd door ISIS?

We weten dat de inzet van F-16's in Irak zoals net gesteld ten koste gaan van de snellereactiemacht die de NAVO wil opzetten. Zijn er nog andere operationele doelstellingen die ten koste gaan van de inzet van F-16's tegen ISIS?

Dan een vraag die al eerder gesteld is: wie zijn de zogenaamde gematigden en op welke wijze worden die specifiek ondersteund of willen wij die ondersteunen? De heer Geerts gaf aan dat IS niet islamitisch is en geen staat. Op welke gronden baseert hij dat? Wie stelt of iets islamitisch is of niet?

Ook ik krijg graag een toelichting op de root causes.

Ten slotte nog een vraag over de lange termijn. Hoe verhoudt deze missie zich tot het gevaar dat Iran heet?

De vergadering wordt van 10.22 uur tot 10.40 uur geschorst.

De **voorzitter**: Alvorens ik het woord geef aan de sprekers, wijs ik erop dat er veel vragen zijn gesteld, veelal technische vragen. Een aantal vragen zijn van politieke aard. Als vragen niet beantwoord worden, gaan we geen veeggrondje doen. Dan mogen de leden ervan uitgegaan dat zij die vragen kunnen stellen bij de feitelijke vragen of aanstaande donderdag. Dan geef ik graag het woord aan de Directeur-Generaal Politieke Zaken, de heer Geerts.

De heer **Geerts**: Voorzitter. Ik zal proberen de vragen zo goed mogelijk te beantwoorden.

De heer Ten Broeke had het over het mandaat. Ook anderen hebben daarnaar gevraagd. Ik zal proberen een beeld te schetsen van de juridische grondslag voor het optreden tegen ISIS. De rechtsgrondslag voor geweldgebruik in een derde staat kan zijn de toestemming van de betreffende staat om op het grondgebied van die staat geweld aan te wenden, in overeenstemming met het internationaal recht. Het geweld dat in dat kader wordt aangewend, valt daarom niet onder het geweldsverbod zoals vastgelegd in artikel 2, lid 4, van het Handvest van de Verenigde Naties. Op grond van het geldende internationale recht is het gebruik van geweld bij internationale betrekkingen niet toegestaan tenzij er een uitzondering van toepassing is. Dat staat in artikel 2, lid 4 van het handvest. Er zijn twee uitzonderingen. De ene is zelfverdediging en de andere is ingrijpen door middel van een resolutie van de Veiligheidsraad op grond van hoofdstuk 7 van het handvest. Hoewel politieke steunverlening van een andere orde is dan de deelname aan een militaire missie is het bestaan van een volkenrechtelijke rechtsgrondslag ook daarvoor een vereiste. Het kabinet heeft daarover vorig jaar een brief aan de Kamer gestuurd.

In geval van een gewapende aanval door een andere staat heeft een staat het recht om zich met gewapend geweld daartegen te verzetten. Andere staten hebben het recht, deze aangevallen staat op diens verzoek militair bij te staan. Dat recht vindt zijn basis in het internationaal gewoonterecht en is vastgelegd in artikel 51 van het handvest. Onder die rechtsgrondslag valt ook de militaire bijstand, bijvoorbeeld in het kader van het Noord-Atlantisch Verdrag van 1949. Artikel 5 van dat verdrag verwijst expliciet naar artikel 51 van het handvest en bevat een collectieve bijstandsverplichting indien zich een gewapende aanval voordoet tegen een van de andere NAVO-partners. Ook kan het recht op zelfverdediging worden uitgeoefend tegen gewapende aanvallen afkomstig van gewapende groepen. Over de reikwijdte van het recht op zelfverdediging bestaat discussie, onder meer over de vraag in hoeverre er ook recht op zelfverdediging bestaat voordat een gewapende aanval heeft plaatsgevonden. Het kabinet deelt op dat punt een advies dat dateert uit 2004 van de AIV, waarin staat dat men in het geval van een onmiddellijke concreet dreigende aanval onder voorwaarden een beroep kan doen op het recht van zelfverdediging zoals vervat in artikel 51 van het handvest. Van geen enkele staat kan immers worden gevraagd of verwacht dat hij passief blijft als er duidelijke aanwijzingen zijn dat een dergelijke aanval op zijn grondgebied of inwoners ophanden is.

De tweede algemeen aanvaarde rechtsgrondslag voor gebruik van geweld is een VN-Veiligheidsraadresolutie op basis van hoofdstuk 7 van het handvest. De Veiligheidsraad kan autorisatie geven voor het gebruik van geweld aan missies van de VN, aan staten of aan regionale organisaties. Autorisaties voor het gebruik van geweld worden neergelegd in VN-Veiligheidsraadresoluties waarin het gebruik van alle noodzakelijke maatregelen – all necessary means of all necessary measures – wordt toegestaan.

Dan is de vraag aan de orde of er ook alternatieve grondslagen denkbaar zijn. Daarvoor verwijs ik in de eerste plaats graag naar de Kamerbrief van 19 september 2013 waarin dat aspect uitvoerig wordt behandeld. Het gaat

dan in het bijzonder om het vraagstuk van R2P, the responsibility to protect. In die brief heeft het kabinet geconcludeerd dat dit geen alternatieve rechtsgrond vormt voor het gebruik van geweld en dat er ook in dat soort gevallen een resolutie van de VN-Veiligheidsraad nodig is. Humanitaire interventie is geen rechtsgrondslag voor het gebruik van geweld, maar er is wel bereidheid bij het kabinet om in het geval van humanitaire noodsituaties te overwegen of een bijdrage kan worden geleverd aan het lenigen van humanitaire nood. In het regeerakkoord staat en ik citeer: «Voor een bijdrage aan internationale crisisbeheersingsoperaties is een volkenrechtelijk mandaat vereist of dient sprake te zijn van een humanitaire noodsituatie. Verzoeken daartoe worden overwogen in het perspectief van onze internationale verantwoordelijkheid en nationale belangen.»

De bijdrage aan internationale crisisbeheersingsoperaties kan uit vele vormen bestaan. Indien het verzoek om een bijdrage het gebruik van geweld omvat, zal het kabinet in ieder afzonderlijk geval een politieke beoordeling maken of het gebruik daarvan legitiem is op basis van politieke of morele rechtvaardiging daarvoor. Daarbij wordt dan nadrukkelijk rekening gehouden met de volgende aspecten.

Een situatie waarin de Veiligheidsraad niet in staat is gebleken, zijn primaire verantwoordelijkheid voor handhaving van internationale vrede en veiligheid uit te oefenen als gevolg van het ontbreken van unanimiteit onder permanente leden van de VN-Veiligheidsraad. Dan kan overwogen worden om als ultimum remedium op te treden op basis van een humanitaire interventie. Dat kan alleen als er sprake is van een humanitaire noodsituatie. Het bestaan en de ernst van een humanitaire noodsituatie moet zijn aangetoond aan de hand van overtuigend en geloofwaardig bewijsmateriaal. Ook moet duidelijk zijn aan wie de verantwoordelijkheid voor de schending kan worden toegerekend. Daarnaast moet gebleken zijn dat er geen praktische alternatieven voorhanden zijn om de humanitaire nood te beëindigen of ten minste te lenigen. Het voorgenomen gebruik van geweld moet gericht zijn op het beëindigen of ten minste het lenigen van de humanitaire nood. Het gebruik van geweld als vergeldingsactie of als strafexpeditie is niet toegestaan. Dit impliceert dat ook consequenties van militair optreden tevoren dienen te worden afgewogen. Het gebruik van geweld moet het internationaal recht eerbiedigen, met inbegrip van de vereisten van noodzakelijkheid en proportionaliteit. Dit betekent een beperking van het gebruik van geweld naar tijd en omvang en relatie tot het doel. Uiteraard dient ook in dergelijke situaties internationaal humanitair recht te worden nageleefd.

Over de rechtsgrond voor het gebruik tegen ISIS in Irak bestaat overeenstemming. Dat heb ik ook in mijn inleiding gemeld.

Verschillende leden hebben gevraagd hoe het met Syrië zit. Is er sprake van een mogelijke uitzondering op het geweldverbod? Een resolutie van de VN-Veiligheidsraad onder hoofdstuk 7 is op dit moment niet haalbaar. Het treffen van maatregelen tegen ISIS op Syrisch grondgebied is onbespreekbaar als gevolg van het ontbreken van unanimiteit onder de permanente leden van de VN-Veiligheidsraad. Dit is een probleem dat al jaren teruggaat en dat voor een deel ook ten grondslag ligt aan de problemen waar we nu mee geconfronteerd worden. Als een van de permanente leden van de VN-Veiligheidsraad niet in 2011 en 2012 het vetorecht had gebruikt om actie te voorkomen, zaten we waarschijnlijk nu niet in de situatie waarin we nu zijn beland.

Er is gevaagd of er een uitzondering mogelijk is op het geweldsverbod in het geval van zelfverdediging. Dat geldt bij een concrete, dreigende aanval op Irak vanuit Syrië of bij een gewapende aanval door Syrië of bij een gewapende aanval op Turkije. Er is momenteel geen eensluidendheid over de beantwoording van de vraag of er sprake is van een volkenrech-

telijk mandaat voor de militaire inzet in Syrië. Eenduidige conclusies zijn op dit moment niet te trekken.

De VS die de aanvallen tegen ISIS leiden, beroepen zich op het recht op collectieve zelfverdediging, verwijzend naar de brieven van Irak aan de Veiligheidsraad. Er gelden strikte voorwaarden voor de uitoefening van dat recht, zeker als een gewapende aanval afkomstig is van een groep zoals ISIS. Dan is ook bepalend of Syrië dergelijke aanvallen kan of wil bestrijden. De notie die daarbij steeds terugkomt, is de vraag of een regering onwilling of unable is. Dat zijn de twee kernbegrippen. De vraag welke notie op Syrië van toepassing is, is onderwerp van discussie op dit moment. Nu valt niet met stelligheid te zeggen of er sprake is van zelfverdediging als volkenrechtelijk mandaat. Om die reden is de Nederlandse inzet op dit moment beperkt tot Irak, maar, zoals ik al in mijn inleiding zei, zal het kabinet de internationale ontwikkelingen op dit vlak nauwkeurig blijven volgen. Tot zo ver het mandaat.

Dan kom ik op de vraag hoe het staat met de vorming van de Iraakse eenheidsregering. Zoals in de artikel 100-brief is aangegeven zijn de vorming van een Iraakse eenheidsregering en de ontwikkeling en uitvoering van een inclusief beleid voor alle Irakezen dé belangrijkste factoren in het bereiken van een duurzame oplossing voor Irak. De regering in Bagdad heeft daartoe belangrijke stappen gezet door een kabinet samen te stellen dat evenwichtig en inclusief is. Dat zijn slechts eerste stappen. Nodig zijn verder zaken zoals de hervorming van staatsinstituties, decentralisatie en een verdergaande democratisering. De Koerden hebben hun medewerking op middellange termijn hiervan afhankelijk gemaakt. Ik kom straks terug op die voorwaardelijkheid. President Obama heeft al in een vroeg stadium duidelijk gemaakt dat internationale assistentie aan Irak afhankelijk is van voortgang op dit politieke spoor. Premier Al-Abadi toont zich tot nu bewust van het feit dat zowel internationale steun als interne stabiliteit afhangen van dergelijke voortgang. De coalitie en ook de Nederlandse regering blijven daarop aandringen. Dat is ook gebeurd in het gesprek van afgelopen vrijdagmiddag met de Iraakse Minister van Buitenlandse Zaken in New York waar ik in mijn inleiding op duidde.

Hoe beoordeelt de regering de betrokkenheid van de verschillende Arabische landen bij deze coalitie? ISIS legt ten onrechte een claim op de Sunni Islam als bron voor haar handelen. Het geweld en de gruweldaden van de groep heeft echter zowel sjiiten als soennieten van zich vervreemd. De verklaring van Jeddah door de GCC(Gulf Cooperation Council)-landen en Egypte, Jordanië en Libanon is een van de eerste duidelijke tekenen van commitment van soennitische landen in de regio aan de plannen van de coalitie. De betrokkenheid van vijf soennitische landen – Saudi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten, Qatar, Jordanië en Bahrein – bij bombardementen in Syrië is duidelijk. Een interessant detail is dat de eerste luchtaanval is uitgevoerd door een vrouwelijke piloot van de Verenigde Arabische Emiraten. Deze luchtaanvallen zijn een duidelijk signaal dat de steun van deze landen niet slechts bij woorden blijft. Dat is heel belangrijk voor de perceptie van en het draagvlak voor de activiteiten van de coalitie.

Ik noemde al het Jeddah-communicé. Vorige week was de bijeenkomst van de Friends of Syria in New York. Daaruit bleek heel duidelijk dat men het in de Arabische wereld in brede zin als een belediging ervaart dat ISIS of IS hun geloof gijzelt, hun geloof kaapt. Daar doelde ik in mijn introductie op. Ik heb gezegd dat ISIS niet islamitisch is en geen staat is. In de Arabische wereld in brede zin, maar ook door individuele moslims en moslimorganisaties wordt het als een belediging beschouwd dat ISIS of IS de islam gebruikt voor zijn doeleinden. Dat heeft weinig of niets te maken met de islam, zoals ook in de artikel 100-brief staat. Ik zeg tegen de heer Bosma dat er in die vijf dagen niet zo veel is veranderd. We moeten niet

vergeten dat 90% van de mensen die door ISIS vermoord worden moslims zijn.

De rol van Iran in de bestrijding van ISIS is onderwerp van gesprek binnen de coalitie. Het kabinet heeft zich steeds op het standpunt gesteld dat Iran onderdeel uitmaakt van het probleem en daarmee ook onderdeel zou moeten uitmaken van de oplossing. Wat het kabinet betreft, had Iran ook bij de bijeenkomst in Parijs op 15 september jl. aan mogen schuiven. U weet dat daar veel discussie over is geweest. Ook bij andere betrokken landen begint dat idee steeds meer post te vatten.

Het nucleaire dossier, waar de heer Ten Broeke op doelde, heeft een eigenstandige dynamiek en wordt zo veel mogelijk gecompartmenteerd behandeld, dus niet in samenhang met dit dossier. De inzet van de P5 plus 1 of de E3 plus 3 zo u wilt, is onverminderd gericht op het bereiken van de in diverse VN-resoluties neergelegde doelstellingen. Wij zijn intussen een eind op weg naar de deadline van 24 november. Vorige week in New York is ook weer onderhandeld. Ik denk dat het ook voor Iran heel duidelijk is dat het land zich tot het uiterste zal moeten inspannen om ervoor te zorgen dat er op 24 november een overeenkomst ligt op het nucleaire dossier. Anders wordt de situatie alleen maar gecompliceerder, ook voor Iran.

De heer Ten Broeke zei dat dit de derde keer is dat westerse landen als sjjiitische luchtmacht opereren. Hij vroeg of sjjiitische milities ook worden aangepakt als zij militaire wreedheden begaan. De coalitie opereert in Irak op verzoek van de Iraakse regering in de strijd tegen ISIS. Binnen dat mandaat mogen alleen ISIS-doelen worden aangevallen. Wel heeft de coalitie deze steun aan de Iraakse regering aangeboden op voorwaarde dat Bagdad stappen zal zetten om de onvrede onder met name niet-sjiitische delen van de Iraakse bevolking weg te nemen. De coalitie zal dan ook in de communicatie met Bagdad nadrukkelijk blijven wijzen op de Iraakse verantwoordelijkheid voor het voorkomen van misstanden als gevolg van het optreden door sjjiitische milities.

De heer Ten Broeke vroeg of bij de overwegingen inzake het volkenrechtelijke mandaat heeft meegespeeld dat de VS collectieve zelfverdediging hebben ingeroepen. Op die vraag heb ik al gereageerd. Hij vroeg ook of de Syrische oppositie nog herkenbaar en benaderbaar is. Dat is zeker het geval. Dat bleek ook vorige week op de bijeenkomst in New York van de Friends of Syria. Daarbij was de president van de SOC (Syrian Opposition Coalition), Hadi Al-Bahra, aanwezig.

De gematigde krachten zijn voor ons met name de SOC. Die coalitie is voor ons dé vertegenwoordiger van het Syrische volk. Voor ons is de Syrische oppositie wel degelijk herkenbaar en benaderbaar. Onze speciale gezant, de heer Kurpershoek en zijn team in Istanbul, staat in nauw contact met personen van invloed binnen de oppositie. Nederland steunt de Syrische oppositie op verschillende manieren en op verschillende niveaus, zowel centraal via de SOC in Istanbul als decentraal via lokale raden en lokale politie- en lokale justitieactoren. Tevens is er steun voor het maatschappelijk middenveld, de activisten. De oppositie is een essentiële speler voor het bewerkstelligen van duurzame vrede nadat ISIS en Assad plaats hebben gemaakt voor gematigde krachten en een inclusief bestuur van het land. Belangrijke notie voor het kabinet in dit kader is dat het een enorme vergissing zou zijn als Assad via een zijdeur weer salonfähig zou worden. Ook dat was gelukkig een breed gedeeld gevoelens vorige week in New York. Daarvan kan in de optiek van het kabinet absoluut geen sprake zijn.

De heer Van Laar had een vraag over de gematigde krachten. Ik hoop dat ik die zojuist naar tevredenheid heb beantwoord.

Dat brengt me bij de vragen van de heer Van Bommel. Hij vroeg naar de bestuurlijke en sociaaleconomische hervormingen. Er is een groot aantal hervormingen nodig, ook van de defensiestructuur. Ik doel op de opheffing van het door Al-Maliki opgerichte office of the commander-in-

chief. Er is een aantal hoge sjiitische commandanten met pensioen gestuurd. Er is een brede national security council opgericht. De Minister van Financiën is een Koerd en ook dat wekt vertrouwen. Je ziet – dat zag je ook bij de Defence Syria Meeting vorige week – dat Al-Bahra in feite staat voor alles wat Assad niet is. Hij is gematigd, democratisch en inclusief. Hij werkt aan een stabiel, democratisch en inclusief Syrië en krijgt daarvoor de steun van de internationale gemeenschap. Zoals bekend heeft het onder Al-Maliki schromelijk ontbroken aan een inclusief Syrië.

Hoe staat het met de samenwerking tussen Bagdad en Erbil? Die samenwerking is natuurlijk van groot belang. Momenteel is er een missie uit Erbil in Bagdad. De voornaamste eisen hebben betrekking op het overnemen van salarissen van ambtenaren van de Koerdische autonome autoriteit, de betaling van salarissen aan de peshmerga's, de goedkeuring van het nationale budget met 17% voor de Koerden en een extra ministerspost. Ik noemde al de benoeming van een Koerdische Minister van Financiën in Bagdad. Nederland en de coalitie oefenen op deze punten druk uit op Bagdad. De voorwaardelijke steun is voor een proefperiode van drie maanden. Alles wijst erop dat Bagdad zich er zeer van bewust is dat in die periode geleverd moet worden. Er zal gepresteerd moeten worden. Natuurlijk is er ook een verantwoordelijkheid voor de Koerden om zich constructief op te stellen.

Dan kom ik op de financieringsstromen voor ISIS. Nederland dringt aan op de noodzaak van scherpe sanctiemaatregelen en de wenselijkheid van adequate monitoring. De Minister-President heeft dat vorige week ook gedaan in de VN-Veiligheidsraad tijdens een sessie over foreign fighters. We hebben daarover ook contact met de voorzitter van het VN-sanctiecomité, Australië. ISIS staat sinds eind 2013 op de sanctielijst van de VN. Dat houdt in een verbod op het ter beschikking stellen van financiële tegoeden, een wapenembargo en reisbeperkingen. Resolutie 2170 van de Veiligheidsraad herbevestigt het VN-sanctieregime en voegt zes aan ISIS gelieerde individuen toe. Er zijn – ook dat is eerder met de Kamer gewisseld – geen aanwijzingen voor de financiering van ISIS door statelijke actoren, ook niet door de Golfstaten. Private financiering uit de Golfregio kunnen we niet uitsluiten. Het kabinet roept landen op om afdoende maatregelen te nemen om dergelijke financiering van ISIS door organisaties en individuen tegen te gaan. Nederland onderhoudt daarom diplomatiek contact met onder andere de Golfstaten om maatregelen te treffen. De GCC-landen hebben in het communiqué van Jeddah herhaald dat zij uitvoering zullen geven aan resolutie 2170.

Dan kom ik op de rol van Turkije. Turkije was een van de eerste landen dat zich heeft uitgesproken voor de internationale bestrijding van ISIS. Ook heeft Turkije ISIS op de lijst van terroristische organisaties geplaatst. President Erdogan heeft op 23 september jl. aangekondigd dat Turkije bereid is om de coalitie militair of logistiek te steunen. Zoals iedereen kan zien, ondervindt Turkije rechtstreeks de gevolgen van de opkomst van ISIS. Alleen al medio september zijn er rond de 130.000 Syrische Koerden de grens tussen Syrië en Turkije overgestoken. Collega Swartbol heeft al gesproken over de mensen die op de vlucht zijn voor het geweld van ISIS in Noord-Syrië. 49 medewerkers en familieleden van het Turkse consulaat-generaal in Mosul werden ruim drie maanden gegijzeld door ISIS. Gelukkig zijn deze mensen intussen vrij. Je ziet dat Turkije zich genoodzaakt voelt om een enigszins voorzichtige positie in te nemen. Naast humanitaire druk vreest Turkije mogelijke repercussies in eigen land en mogelijk etnisch-religieuze conflicten.

De heer Van Bommel vroeg naar de gematigde oppositie. Ik hoop dat ik die vraag intussen heb beantwoord, evenals de vraag over de kwestie van het mandaat.

Dat brengt mij bij de vragen van de heer Knops. Hij vroeg voornamelijk naar het mandaat en daar heb ik al op gereageerd.

Dan kom ik bij de vragen van de heer Bosma. Ik heb al gereageerd op de vragen over mijn opmerking over IS. Een ander mooi voorbeeld is de actie #notinmyname in het Verenigd Koninkrijk die zich steeds verder uitbreidt. Moslims nemen hierbij zeer duidelijk afstand van wat ISIS doet en waar ISIS voor staat. Dat soort acties juichen wij zeer toe.

Onder anderen de heer Bosma heeft gevraagd naar de root causes. Het gaat dan met name om het gevoel van uitsluiting van bepaalde groepen, sociaaleconomisch maar ook in termen van invloed. Je ziet dat onder Al-Maliki voornamelijk aandacht was voor het sjiiitische deel van de Iraakse bevolking en in veel mindere mate voor de andere Iraki's. De eerste stappen om die gevoelens weg te nemen, zijn gezet, bijvoorbeeld door de benoeming van een Koerdische Minister van Financiën, door hervorming van de veiligheidssector en door het werken aan een nationaal budget met allocaties in overeenstemming met de Iraakse Grondwet. We blijven dat monitoren. In de artikel 100-brief staat ook dat wij op dit moment bezig zijn om onze diplomatieke presentie in Bagdad en Erbil voorzichtig te versterken. Dat is wel nodig. Het piept en kraakt niet allen bij Defensie kan ik u verzekeren.

De heer Sjoerdsma noemde het feit dat de VS de gematigde krachten bewapenen; the Free Syrian Army (FSA.) Politiek gezien steunt Nederland dat, maar zelf leveren wij geen wapens aan de FSA.

De heer Voordewind vroeg ook naar de gematigde krachten. Het door hem genoemde financiële punt wordt door de heer Swartbol behandeld. Wij zijn het zeer eens met de heer Van Ojik dat er alleen een politieke oplossing is. Ook daar hebben wij vorige week in New York uitgebreid over gesproken, onder andere met de Friends of Syria. Ik vond dat eerlijk gezegd een zeer bemoedigende bijeenkomst. Je kon zien hoe breed deze groep is. Het gaat zeker niet alleen om westerse landen, maar juist ook om landen uit de regio. Mij is bijgebleven dat de Arabische Liga, die bepaald niet altijd vooroploopt in duidelijkheid over dit soort onderwerpen, zeer duidelijk stelling nam. Dat is wel eens anders geweest. Zonder onderscheid tussen soennitisch en sjiiitisch is er een sterk gevoel in de Arabische wereld dat hetgeen ISIS doet niet alleen moreel verwerpelijk is maar ook met harde hand moet worden bestreden. Aan de ene kant is er een militair deel nodig en aan de andere kant gaat het om besef dat er daarnaast gewerkt moet worden aan een Irak dat stabiel, democratisch en inclusief is; een Irak dat pluralistisch is.

De heer Van der Staaij vroeg speciale aandacht voor minderheden. De missie is gericht op de bescherming van allen, inclusief christenen en yezidi's. De situatie van de yezidi's was een van de katalysatoren om in te grijpen. De opvang van minderheden in het Koerdische deel van Irak is nu naar omstandigheden goed. Daarnaast is er voortdurend druk op de regering in Bagdad om minderheden een gelijkwaardige positie te geven in het politieke proces en in de sociaaleconomische ontwikkeling.

Overigens is het vaak in het belang van minderheden niet wenselijk om een interventie al te expliciet aan bepaalde groepen te verbinden.

De heer Krol had geen vragen aan mij. De vragen van de heer Van Klaveren heb ik inmiddels beantwoord.

De voorzitter: Dank voor de uitgebreide beantwoording. U bent uitvoerig ingegaan op het mandaat. Wellicht is het mogelijk dat dit mandaat ook naar de Kamer gestuurd wordt. Het verslag van deze bijeenkomst is woensdag klaar. Het zou fijn zijn als het mandaat een aanvulling daarop kan zijn.

De heer Voordewind laat zich verontschuldigen omdat hij nu bij een ander overleg moet zijn. Medewerkers van zijn fractie luisteren uiteraard mee. Ik geef het woord aan generaal Middendorp.

De heer Middendorp: Voorzitter. Ik zal proberen de vele vragen te groeperen langs de lijnen van mijn betoog. Ik begin met ISIS en de

dreigingen waar onze mensen mee geconfronteerd kunnen worden. Allereerst ga ik in op de overkoepelende vraag van de heer Van Ojik hoe die opmars van ISIS heeft kunnen gebeuren. Een deel van het antwoord is zojuist al gegeven in het kader van de root causes. Het is een combinatie van factoren. ISIS heeft handig gebruikgemaakt van de toenemende afkeer onder de bevolking van het vorige regime in Bagdad. Ook het gevoel van uitsluiting van sommige groeperingen van de bevolking heeft een rol gespeeld. Ten tweede heeft ISIS geprofiteerd van de zwakte van de Iraakse eenheden die nauwelijks voor veiligheid hebben kunnen zorgen c.q. naar andere locaties zijn verplaatst. De burgerbevolking is daardoor voor een deel aan ISIS overgeleverd. Een derde element is de gruwelijke intimidatie waar ISIS zich van bedient. Dat boezemt de bevolking een enorme angst in waardoor ISIS een bepaald momentum kon genereren. Ik denk dat die drie factoren hebben bijgedragen aan de opmars die ISIS tot veler verrassing heeft kunnen realiseren. Daar nemen wij nu actie tegen. De heer Van Bommel vroeg naar de mogelijke militante houding van sjiiitische milities. De heer Kuiper zal daar namens de MIVD nader op ingaan.

Verder waren er veel vragen over het dragen van het uniform en over de dreiging in Nederland. Met name de heren Knops, Bosma en Krol hebben daar vragen over gesteld. Ik doe nogmaals mijn oproep om het niet groter te maken dan het is. Het is een preventieve maatregel die wij al vaker hebben genomen, bijvoorbeeld ten tijde van Kosovo en ten tijde van 9/11. Het is een maatregel op basis van een advies van de beveiligingsautoriteit en dat is doorvertaald in een bericht aan al het personeel met richtlijnen. Voor een militair is een richtlijn een opdracht. U kunt dat als zodanig interpreteren. Wij houden van duidelijkheid.

De heer Van Bommel vroeg nog naar de omvang van de Iraakse strijdkrachten. Ik heb al een toelichting gegeven op de Iraakse special forces. Dat is het meest capabele deel van de strijdkrachten. Het gaat om zo'n vierduizend man; dat is dus een onderdeel van een flinke omvang. Irak beschikt over ongeveer 140 tanks. Dat is beperkt, gezien de totale omvang van het land. De special forces vormen de meest capabele eenheid. Daarnaast beschikt Irak over diverse divisies lichte infanterie, dus met lichtere bewapening. In totaal gaat het wel om zo'n tweehonderdduizend man. De trainingsinspanningen gaan zich erop richten om die manschappen wat meer beslagen ten ijs te laten komen. Dan zijn er nog de Koerdische eenheden in het noorden van het land. De peshmerga van zo'n honderdduizend man hebben een zeer beperkte mate van training. Er zijn vragen over het campaignplan gesteld. De informatie daarover is natuurlijk zeer beperkt. Het campaignplan is als geheim geclassificeerd, zoals bij alle missies. Wij willen onze tegenstanders niet wijzer maken dan zij al zijn. Er worden wel algemene lijnen uitgehaald waarover wij communiceren. Daar heb ik het over gehad. Ik kan de fasering, de volgorde van de aanpak en de verschillende elementen van de aanpak met u delen, maar met de specifieke doorvertaling naar activiteiten en naar de punten waarop wordt aangegrepen, zou ik onze tegenstanders wijzer maken dan wij ze willen maken. Die informatie blijft geclassificeerd. De heer Knops vroeg naar het doel van de coalitie en hoe zich dat verhoudt tot het vrij beperkte doel van de Nederlandse bijdrage. Nederland focust zijn inspanningen met name op de eerste fase. Dat betekent dat wij in feite Irak en de Koerdische eenheden een duw in de rug willen geven om weer voor de eigen veiligheid te kunnen gaan zorgen. Dat begint met luchtaanvallen om het momentum en de slagkracht van ISIS te breken. Parallel daaraan is er de training om de eenheden weer terug het land in te krijgen om zelf voor veiligheid te zorgen. De coalitie stelt zich met nadruk op als een «enableler» van een lokale oplossing. Daar zijn de inspanningen ook op gericht. De inschatting is dat dit binnen zes tot twaalf maanden haalbaar zou moeten zijn. Daarom heeft Nederland die tijdsafbakening gekozen. Dat betekent niet

dat het daarna ophoudt. Het betekent ook niet dat de inspanningen niet breder zijn dan ik zojuist heb verteld. De coalitie doet natuurlijk veel meer. Het is een omvattende aanpak, ook gericht op Syrië en het ondersteunen van de opbouw van instituties in Irak zelf. De volgende fase richt zich meer op de structurele kant.

De heer Van der Staaij vroeg naar lessen uit het verleden. Eén daarvan is dat het niet kort en hevig moet zijn, maar dat je het moet bestendigen. Je moet ervoor zorgen dat de veranderingen geborgd zijn. Dat zit ook in de aanpak van de coalitie. Er worden trainingslocaties gebouwd die langdurig in de oefening van Iraakse eenheden kunnen voorzien. Voor de langere termijn worden de inspanningen inzake de security sector reform voorbereid.

De heer Knops vroeg ook naar een eventueel waterbedeffect. Onze inspanningen richten zich op Irak, maar ISIS kan natuurlijk uitwijken naar Syrië. De coalitie richt zich op de hele breedte, op zowel Irak als op Syrië. De Nederlandse inspanning richt zich op Irak. Dat betekent niet dat het waterbedeffect niet wordt geadresseerd. Dat gebeurt wel degelijk, alleen nemen andere landen dat voornamelijk voor hun rekening.

De heer Van der Staaij vroeg hoe we de gaten in het campaignplan gaan vullen. Het campaignplan wordt nu ontwikkeld en landen kunnen daarop inhaken. Je ziet dat de coalitie steeds verder groeit. Naarmate meer landen inhaken, kan je meer snelheid maken met het campaignplan. Het aantal landen bepaalt het tempo. Hoe minder landen meedoen, hoe langer het gaat duren en hoe je meer je moet gaan prioriteren in je inspanningen. Dat zit ook in de operationele doorvertaling die nu plaatsvindt. Er zijn veel vragen over het doel van de Nederlandse bijdrage. De heer Sjoerdsma vroeg wat er na twaalf maanden gaat gebeuren als er opnieuw een beroep op ons wordt gedaan, terwijl het piept en kraakt bij de Nederlandse krijgsmacht. Wat kan er dan nog? Het is lastig om daarop voor te sorteren. Op dat moment zullen wij eenzelfde afweging maken als wij nu hebben gemaakt. Er wordt naar de behoeftes gekeken. Als de regering een bijdrage aan de volgende fase wil leveren, dan is het mijn rol om die te matchen met onze mogelijkheden. Die mogelijkheden zijn beperkt, zoals ik heb gezegd, maar binnen die beperkingen zullen wij bezien wat wij kunnen bijdragen. Daar zullen wij de regering over adviseren.

Ik kom op de inzet van de F-16's. De heer Van Laar vroeg hoe we omgaan met het voorkomen van burgerslachtoffers. In feite gebruiken we dezelfde procedures als bijvoorbeeld in Afghanistan. Dat betekent dat een uitgebreid targetingproces voorafgaat aan de inzet van F-16's, waarbij zo veel mogelijk neveneffecten in beeld worden gebracht. De coalitie heeft er geen enkel belang bij om burgerslachtoffers te maken en zal haar inspanningen dus focussen op het aangrijpen van ISIS zelf. Daarom praten we ook over «precisie-inzet» en «precisiebombardementen». Die komen niet zomaar uit de lucht vallen, die vereisen een zeer nauwkeurige voorbereiding. In dat targetingproces wordt gebruikgemaakt van een scala aan sensoren, die een beeld opbouwen en ons in staat stellen om heel gericht en precies de doelen uit te schakelen, zonder nevenschade. Wij hebben daar veel ervaring mee opgedaan in Afghanistan en die ervaring gebruiken we ook hierbij weer. Uiteraard doet onze eigen vlieger nog de final check: als hij bij het doel komt, kijkt hij nog naar mogelijkheden van collateral damage. Als hij indicaties heeft dat er, ondanks alle inlichtingen, burgers in de buurt zijn die zouden kunnen worden gemaakt, kan hij de missie altijd nog stoppen. In feite is hij dus ook een soort red card holder in de laatste fase van de uitvoering. Dit biedt echter geen garanties. In Afghanistan hebben we al gezien dat burgers altijd nog als schild kunnen worden gebruikt of dat er burgers aanwezig kunnen zijn zonder dat wij hen hebben kunnen waarnemen. Uiteraard richten de inspanningen zich erop om dat maximaal te voorkomen.

De heren Ten Broeke, Van Bommel, Knops en Voordewind vroegen waar self-defence begint en eindigt. Self-defence begint en eindigt waar een F-16 wordt bedreigd. Als hij zelf wordt bedreigd, kan hij dus in het kader van self-defence de bron aangrijpen van waaruit hij wordt bedreigd. Daarnaast is sprake van self-defence als eenheden op de grond worden bedreigd. Met name de heer Knops vroeg waar in dat geval de grens ligt. Dat is in dit stadium nog zeker niet aan de orde. Als wij nu spreken over «ISIS-eenheden aangrijpen», betekent dat dat we installaties, voertuigen en commandovoorzieningen aangrijpen. Het zijn dus meer afgebakende doelen. In een latere fase kan het natuurlijk wel gebeuren dat Irakese eenheden luchtsteun nodig hebben, als zij zich helemaal in het ISIS-gebied gaan begeven. Dat zal dan op de gebruikelijke manier worden gedaan: er zullen doelaanwijzers op de grond aanwezig moeten zijn bij de eenheden. Als die er niet zijn, of niet van een voldoende kwalitatief niveau zijn, dan gaan wij geen steun leveren. Dat zijn dezelfde spelregels als we in Afghanistan hebben gehanteerd.

Nu het theoretische geval dat een konvooi over de grens vlucht. Als een konvooi een F-16 ziet, kan ik u verzekeren dat het geen tijd meer heeft om over een grens te vluchten. Die tijd is dusdanig beperkt dat dit zelfs theoretisch bijna onmogelijk is. Het kan natuurlijk altijd zijn dat een van te voren geïdentificeerd doel zich over de grens heeft verplaatst. Hiervoor sluit ik me aan bij de uitleg van het mandaat van zojuist: dat valt dan buiten het mandaat. Een eenheid of doel dat over de grens is verplaatst, kunnen dus wij niet meer aangrijpen, tenzij er sprake is van zelfverdediging.

De heer Knops vroeg nog naar caveats van andere landen. Ik heb daar beperkt zicht op, omdat niet alle landen deze in de publiciteit brengen. Ik heb de deelnemende landen genoemd. Van een paar landen weten we dat zij hun inzet beperken tot Irak. België en volgens mij ook Frankrijk hebben dat aangekondigd, hoewel Frankrijk naar ik heb begrepen een inzet in Syrië niet uitsluit. De uitlatingen daarover laat ik graag aan die landen zelf. Nu de inzet van de trainers. De heer Van Laar vroeg naar de invulling van de randvoorwaarden voor de trainingsinstallaties. Hoe kunnen we de lessen uit het verleden hierbij meenemen? Ik denk dat de Amerikanen hier zeer van zijn doordrongen. Zij kijken nu naar meerdere trainingslocaties, zowel in het noorden als in het oosten en zuiden van Irak, die een langdurig karakter kunnen hebben. Dat betekent dat dit geen eenmalige of korte inspanning is, maar een langdurige, waarbij Irakese eenheden eigenlijk door een soort training cycle gaan om te worden opgewerkt. Dit verschilt duidelijk van hoe dit in het verleden gebeurde.

De heer Voordewind vroeg nog naar de bewapening. De trainers die in Irak gaan opereren, hebben uiteraard hun persoonlijke wapen bij zich. Wij zullen daarnaast een aantal «guardian angels» meesturen: beveiligers tegen interne dreigingen. Die hebben we ook in Afghanistan toegepast. Mocht iemand in de buurt van de trainers ineens een wapen trekken, dan kunnen ze tegen deze persoon optreden. Daarnaast worden de trainingslocaties zelf beveiligd. Dat gebeurt in principe door het gastland. De trainingslocaties bevinden zich sowieso al in gebieden waar geen directe dreiging aanwezig is, dus buiten de ISIS-gebieden. Uiteraard zal het gastland zelf aanvullende beschermingsmaatregelen treffen.

De heer Ten Broeke vroeg naar de mogelijkheid dat vliegers krijgsgevangenen worden. Ik wil benadrukken dat de kans daarop zeer klein is. De kans dat een vlieger krijgsgevangen wordt gemaakt, is dezelfde als in Afghanistan en bij andere missies. Wat er vervolgens met hem kan gebeuren, wijkt ook niet zo veel af; ook dat is hetzelfde als wat we in andere landen meemaken. In principe vliegen wij boven Irakese grondgebied. Beperkte delen van de inzet zijn boven het feitelijke ISIS-gebied. Natuurlijk zorgen we voor een goede dreigingsinschatting, zodat de middelen die ISIS ter beschikking heeft, geen bedreiging voor de F-16's vormen. Daardoor voorkom je dat een vliegtuig wordt neergeschoten en

dat er een krijgsgevangene wordt gemaakt. Resteert het theoretische geval dat een vlieger pech onderweg krijgt en zijn vliegstoel moet gebruiken om zichzelf te redden. Ook daarvoor worden voorzieningen getroffen in de zin van de «Combat, search and rescue»-eenheden die continu stand-by staan om daarnaartoe te gaan. Als dit gebeurt met een vliegtuig, zullen andere vliegtuigen die op dat moment in de lucht zijn, uiteraard zorgen voor beveiliging, zodat de locatie waar de vlieger is geland niet wordt bedreigd. Daardoor wordt ook tijd voor Combat, search and rescue gecreëerd om de betreffende vlieger te redden.

Er waren veel vragen over medische en logistieke ondersteuning, zorg en nazorg. De heer Van Laar vroeg of er een SMT meegaat. Dat is inderdaad het geval. De zorg en nazorg worden op dezelfde manier ingevuld als bij andere missies. De heer Bosma vroeg ook naar de mogelijkheden van kidnapping. Volgens mij heb ik dat voldoende uitgelegd.

Er zijn diverse vragen gesteld over de beschikbaarheid van eenheden en de impact van deze inzet. De inzet van de F-16's gaat in ieder geval niet ten koste van andere verplichtingen, in de zin van missies. De QRA boven Nederland blijft gegarandeerd. De air policing taak die nu wordt uitgevoerd boven Oost-Europa blijven we uitvoeren, maar dat is natuurlijk voor een beperkte periode. Daarnaast vindt deze inzet plaats. Deze inzet heeft natuurlijk wel wat impact op het trainingsniveau van de vliegers. Deze inzet gebruikt een paar taken uit het gehele spectrum aan taken dat een vlieger moet kunnen en kennen. Dit wordt ondervangen door de vliegers wat sneller te rouleren. Zij blijven dus maar beperkt in het gebied, zodat zij daarna terugkomen en weer terecht komen in hun reguliere training cycle, om hun andere vaardigheden ook op peil te kunnen houden. Daarnaast heeft de F-16-inzet een beperkte impact omdat wij deze laten plaatsvinden binnen het totaal aantal uren dat wij normaal ook maken in Nederland. Er worden dus geen extra vliegers gegenereerd, met extra slijtage, kosten et cetera tot gevolg. De impact is ook minder dan bijvoorbeeld in Libië, waar we een heel eenzijdige taak hadden van alleen waarnemingen in de lucht. Nu behoort ook het daadwerkelijk uitschakelen van gronddoelen tot het takenpakket, waardoor de vliegers minder verlies aan vaardigheden oplopen.

De heer Ten Broeke vroeg of de SF-trainers niet ten koste van Mali gaan. Nee, dat is zeker niet het geval. Wij hebben vier SF-compagnieën. Daarnaast hebben we nog de MARSOF. Bij elkaar opgeteld is dat voldoende potentieel om beide missies te blijven uitvoeren.

De vraag over vliegers heb ik beantwoord, evenals de vragen over de financiën. De heer Swartbol komt daar sowieso nog op terug. Ik kan in ieder geval mededelen dat het financiële beslag niet ten laste komt van de huidige exploitatiekosten en de huidige investeringen. Zoals bij alle andere missies worden alle meerkosten geraamd, gegenereerd en ten laste gebracht van het BIV, dan wel van de constructies die ik zojuist heb beschreven. Volgens mij heb ik hiermee alle vragen beantwoord.

De heer **Swartbol**: Voorzitter. Aan mij is een beperkt aantal vragen gesteld. Het belangrijkste is volgens mij de financiële kwestie, waarop de CdS zojuist duidde. Deze missie komt voor ons planners, ook in financiële zin, tamelijk onverwacht. We moeten voor dit soort gevallen dus altijd ruimte vinden in onze begrotingen. Hoe doen wij dat? Wij hebben in eerste instantie naar het BIV gekeken, maar de ruimte daarvan voor 2014 en 2015 was zeer beperkt. Wat betalen we allemaal uit het BIV? U weet dat, maar ik zal u helpen om dit in herinnering te brengen. Het zijn de militaire missies, dus MINUSMA, Atalanta en UNMISS. We doen activiteiten voor trainingen en capaciteitsopbouw, zoals ACOTA en het CMI-commando. Verder zijn er de enablers, het luchttransport en ook de al genoemde nazorg; die zit binnen de missie, maar er is ook een apart potje voor binnen BIV. Er is de internationale criminaliteitsbestrijding via de VPD's. Verder is er de veiligheid, sectorhervorming en vredesopbouw,

bijvoorbeeld Security sector reform in Burundi, de capaciteitsopbouw in Somalië, antipiraterij et cetera. Voor 2014 en 2015 is de vrije ruimte zeer beperkt: voor 2015 zelfs bijna nul, voor 2014 30 miljoen; dat komt doordat we wat meevallers hebben bij de geraamde uitgaven voor de militaire missies. Er zou dus in de toekomst weer wat vrij kunnen vallen. Maar goed, daar kunnen we niet op plannen.

Met betrekking tot de Homogene Groep Internationale Samenwerking hebben we deze missie natuurlijk ook niet gepland, maar we kunnen kijken naar het potje «onvoorzien». Wat is dat? De grootte ervan verschilt per jaar; het kan ongeveer 150 miljoen zijn. Wij betalen daar zaken uit die wij van tevoren niet hebben kunnen of willen plannen onder een bepaalde begroting. Het voorzitterschap in 2016 wordt daar bijvoorbeeld voor een deel uit betaald, de NSS-conferentie, de conferentie over cyber et cetera. Voor 2015 en 2016 is de ruimte ook beperkt, vanwege de net genoemde uitgaven. Ik vergat overigens nog de prijsbijstellingen, de belangrijkste reserveringen. Dat moet gebeuren, die moeten we reserveren. Dat zijn mogelijke tegenvallers. Daar kan ik niet van afwijken. Maar als het meevalt, heb je weer wat ruimte. De beperking voor 2015 en 2016 heeft ook te maken met het kasschuifverhaal. We hadden in het BIV zelfs te weinig ruimte voor MINUSMA. Gaan we in de toekomst ook met kasschuiven werken? Ja. We hebben dus ruimte gevonden. De ruimte die we nodig hebben, vinden we vanaf 2017, 2018 en 2019 in dat potje «onvoorzien» van de Homogene Groep Internationale Samenwerking en dat halen we naar voren. Het klopt dat we daardoor straks minder vrije ruimte zullen hebben. Wat dan? Dat zien we dan wel. Daar kunnen we nu natuurlijk niet op vooruitlopen, maar dat klopt bij een kasschuif.

Er is gevraagd wat andere landen doen. De heer Van Laar vroeg of zij niet zijn te bewegen om wat meer te doen. Andere landen doen al heel veel. Dat was in het verleden minder het geval dan nu. De buurlanden van Europa en de Verenigde Staten zijn heel actief in deze regio. U kent de bedragen die Nederland uitgeeft. Ik zal verder wat voorbeelden geven. De Europese Commissie heeft al een miljard dollar uitgegeven, plus 123 miljoen euro toegezegd voor Syrië. Het VK gaat al in de richting van 900 miljoen dollar. Duitsland 600 miljoen. De Europese Commissie en de lidstaten bij elkaar zitten voor Syrië al boven 2,75 miljard euro. Door de opvang van vluchtelingen en andere uitgaven aan humanitaire middelen heeft Turkije al 3 miljard dollar bijgedragen. Andere belangrijke donoren zijn de Verenigde Staten met 2,4 miljard. Misschien ook interessant is wat de landen in de regio doen. Koeweit heeft al 630 miljoen dollar overgemaakt en 500 miljoen daarbij toegezegd. Saoedi-Arabië heeft alleen voor Syrië al 500 miljoen betaald, plus 80 miljoen in het vooruitzicht gesteld. Voor Irak heeft het ook al een half miljard toegezegd en betaald. Qatar heeft in 2014 al 150 miljoen overgemaakt en nog 80 miljoen toegezegd. De Verenigde Arabische Emiraten hebben in totaal meer dan 250 miljoen toegezegd en overgemaakt. Dat zijn heel forse bedragen. Is het voldoende? Nee.

Er zijn verschillende appeals geweest, bijvoorbeeld via multilaterale organisaties en de VN, voor het Syria Regional Response Plan. Dat is een voorbeeld van een doelbesteding. Daarvoor is \$ 374 miljard nodig voor de periode van januari tot december 2014. Het dekkingspercentage is 46, met al de bedragen die ik net noemde. Het Syria Humanitarian Assistance Response Plan heeft alleen al dit jaar \$ 2,2 miljard nodig. Het dekkingspercentage voor dat plan is 30. Met al die geweldige bijdragen, ook van landen in de regio, zitten we dus nog steeds met een tekort. Via bijeenkomsten zoals die van vorige week proberen we met z'n allen nog meer te doen. Als de financiële ruimte er is, zal Nederland daar zeker aan bijdragen.

Hoe staat het met de bereikbaarheid van de getroffen? Die is zoals bekend moeizaam. Met name in Noord-Syrië is de situatie zeer, zeer ernstig. Door de aanwezigheid van de vele militia's is het verstrekken van

crossfrontline-hulp bijzonder moeilijk, terwijl crossborder-hulp, gegeven door ngo's, steeds gevaarlijker wordt. Ik vraag aandacht voor het geweldige werk dat de Nederlandse ngo's en de andere ngo's hierbij doen. Het is heel lastig om het werk daar te doen, maar wat mogelijk is, gebeurt. Zo zijn in 2013 via hulpkonvooien ongeveer drie miljoen hulpbehoevenden in Syrië ondersteund. In mijn inleiding zei ik al dat we inmiddels tien miljoen hulpbehoevenden hebben. Een ander voorbeeld is dat we in de tweede helft van december via een VN-luchtbrug vanuit Irak humanitaire goederen naar Noordoost-Syrië hebben gevlogen, met toestemming van de Syrische en Noord-Irakese regeringen. Dat was een zeer kostbare operatie. Het gat dat ik al noemde in de vulling van het appeal zal daardoor alleen maar toenemen.

De heer Van Ojik heeft gevraagd of er sprake is van taakverdeling en coördinatie. Ja, dat gebeurt via de reguliere overlegstructuren binnen de EU. Als het gaat om de latere wederopbouw en de investeringen die nodig zijn voor de infrastructuur, hebben we via de Friends of Syria daarover overleg. We hebben zelfs al een waterexpert toegevoegd aan dat team om het mogelijk te maken dat er straks weer een structuur wordt opgebouwd. De uitdagingen zijn gigantisch, waarbij ik denk aan onderwijs en de infrastructuur. We doen dit ook via het donormechanisme met de Syrische oppositie, zodat we niet alleen kijken naar wat wij graag willen, maar ook naar wat nodig is. Er moet vooral ownership zijn van de mensen die in het land zelf zitten. We doen nu vooral zaken met de oppositie, maar we zijn ook via de Wereldbankkanalen bezig met de coördinatie van de inzet van wat hopelijk snel zal gebeuren, namelijk de wederopbouw.

De heer **Schoof**: Voorzitter. De heer Van Bommel vroeg of de Nederlanders in het buitenland worden gewaarschuwd. Ik zou bijna zeggen: vanzelfsprekend. Dat gebeurt ook via de reisadviezen van Buitenlandse Zaken. Ik noem het voorbeeld van Turkije, ook naar aanleiding van het feit dat we deelnemen aan de internationale coalitie. Nederlanders in het buitenland lopen daardoor een verhoogd risico slachtoffer te worden van geweld en aanslagen. Het is langs de Turks-Syrische en de Turks-Iraanse grens niet veilig. Er bestaat in deze gebieden het risico op gewapende confrontaties en aanslagen. Ook loopt men in deze gebieden het risico ontvoerd te worden. Wellicht geheel ten overvloede: in de risicogebieden in het Midden-Oosten, Azië en Afrika is het verstandig, gewoon je gezond verstand te gebruiken. Daar doe ik ook op deze plaats nog eens een beroep op.

De heer Bosma vroeg hoe uitgereisden nog verder kunnen radicaliseren. Doordat ze in die omgeving door ideologische scholing, ik zou bijna zeggen «indoctrinatie», nog een fase verder geraken in termen van radicaliseringsgedrag. Daarnaast kan er sprake zijn van betrokkenheid bij gewelddaden en krijgt men militaire training of zit men in trainingskampen die tot doel kunnen hebben om aanslagen in het Westen te plegen. Die combinatie maakt het gevaarlijker om daar te zijn dan hier te blijven.

De heer Van der Staaij vroeg of er ook rekening wordt gehouden met het effect van de maatregel op het veiligheidsgevoel van de burgers. Ja, is mijn antwoord. Tegelijk nemen we absoluut geen onverantwoorde risico's; dat is natuurlijk de keerzijde daarvan. Bij het nemen van maatregelen moet steeds een afweging worden gemaakt tussen enerzijds het (on)veiligheidsgevoel dat daarmee wordt opgeroepen en anderzijds datgene wat noodzakelijk is om te doen. Het zit in ieder geval niet in onze culturele traditie om militairen, leden van de Koninklijke Marechaussee met lange wapens op cruciale plekken neer te zetten, zoals dat in andere landen soms wel gebeurt. Daarbij wordt een aantal afwegingen gemaakt. We werken natuurlijk op basis van grote mate van voorstelbaarheid. Met maatregelen van dien aard zou je ook uitstralen dat er een direct gevaar is, wat niet het geval is, afgezien van het feit dat afschalen vaak ook een

probleem is. Ook om die reden moet je ervoor zorgen dat de maatregelen absoluut in relatie blijven staan tot het onderkende risico. Dus ja, er wordt absoluut rekening mee gehouden; het is belangrijk om ook het overheids-optreden vertrouwenwekkend te laten zijn, maar er worden geen onverantwoorde risico's genomen.

De heer Van der Staaij vroeg ook naar de maatregel om mensen tegen te houden. Belangrijk is natuurlijk de informatievoorziening op dat punt vanuit de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, ook in de internationale samenwerking, zodat we de signalen krijgen als men daadwerkelijk terug wil komen. Het is belangrijk dat ze worden onderkend aan de grens middels de signaleringen in het Schengen Informatie Systeem en dat er dan ook daadwerkelijk geïntervenieerd kan worden, op welke manier dan ook, naar het oordeel van de bevoegde autoriteiten. Tegelijkertijd breng ik een maatregel in herinnering, die ook in het actieplan staat en besproken is in de Kamer. Voor het geval dat de autoriteiten verwachten dat er een direct gevaar zou kunnen uitgaan van iemand die terugkeert, komt er een wetsvoorstel dat het mogelijk maakt om van die persoon de Nederlandse nationaliteit in te trekken. Dan kun je iemand tot ongewenste vreemdeling verklaren en komt hij het land niet in. Dat is de enige maatregel die daarvoor openstaat.

Tot slot kom ik op de vraag van de heer Krol of er genoeg geld is. In dat kader verwijs ik naar de begrotingsbehandelingen van de diverse ministeries.

De heer **Kuiper**: Voorzitter. Als het goed is, resteren er nog twee vragen, die ik kort zal beantwoorden. De heer Ten Broeke heeft gevraagd naar de wreedheden die zijn begaan tegen sjjiitische strijders. Daarbij moet bedacht worden dat de situatie tijdens de snelle opmars van ISIS chaotisch was. Het Iraakse leger moest zich hergroeperen en herpakken en de sjjiitische milities hebben in dit vacuüm stevig geweld gebruikt om de opmars van ISIS te vertragen en te stuiten. Dat er tijdens en na deze intensieve gevechten wreedheden zijn begaan, is waarschijnlijk. Zoals de heer Geerts heeft aangegeven, wordt van de Iraakse regering verwacht om op te treden tegen wreedheden die zijn begaan door deze sjjiitische milities.

De heer Van Bommel heeft gevraagd naar tanks in het bezit van ISIS. De beelden laten tanks van Russische makelij zien die zijn veroverd door ISIS bij het overlopen en veroveren van regionale bases van het Iraakse leger. Voor zover bekend gaat het om enkele tientallen tanks. Deze tanks zijn geen partij voor de luchtmacht van de coalitie en ook geen partij voor de Amerikaanse tanks in het bezit van de negende Iraakse pantserdivisie. De verovering en bezetting van Bagdad door ISIS is op dit moment dan ook niet waarschijnlijk.

De **voorzitter**: Ik dank de heer Kuiper voor de beantwoording van de resterende vragen. Ik kijk even naar de leden. Er resten nog een aantal minuten. Mijns inziens zijn vele van uw vragen beantwoord; het is een technische briefing. Mocht ik u allen nog één minuut het woord geven, dan zijn we al over de tijd heen. Ik stel voor om één heel korte vraag te stellen. We weten allemaal dat deze bijeenkomst om 12.00 uur moet eindigen. Wij zijn ontzettend blij dat de Commandant der Strijdkrachten en de anderen, ondanks hun drukke werkzaamheden, hier vanochtend überhaupt aanwezig konden zijn. Mochten sommigen van u geen vragen willen stellen, dan is dat ook mogelijk. Ik dank de heer Van Ojik, die nu naar een andere bijeenkomst moet, voor zijn komst.

De heer **Ten Broeke** (VVD): Voorzitter. In het dossier Langer doorvliegen F-16 heeft de Minister van Defensie ons laten weten dat zij nu al mogelijke tekorten op termijn voorziet, vanwege groot onderhoud en het voorkomen van corrosie. Toen waren nog niet de intensieve inzet in het Midden-

Oosten en in de Baltische staten betrokken bij de besluitvorming. Mijn vraag aan de CdS is dus of de inzet van F-16's voor zes tot twaalf maanden – en mogelijk daarna opnieuw, maar laten we daar nog even niet van uitgaan – niet tot grotere problemen in de begroting kan leiden op niet al te lange termijn.

De heer **Van Laar** (PvdA): Voorzitter. De inleiders gaven aan dat een duurzame oplossing politiek moet zijn en dat de uitsluiting van bepaalde groepen een van de root causes van dit conflict is. Welke positie heeft Nederland nu, door deelname aan deze coalitie of los daarvan, om ervoor te zorgen dat de politieke processen in Irak inclusief zijn? Hoe kan Nederland er dus voor zorgen dat minderheden en vrouwen erbij betrokken worden en het maatschappelijk middenveld erbij betrokken blijft of wordt, zodat er daadwerkelijk gewerkt kan worden aan die oplossing binnen de twaalf maanden die de missie dient? Er zit immers nogal een druk op. Daar krijg ik nog graag een toelichting op.

De heer **Van Bommel** (SP): Voorzitter. De directeur-generaal Politieke Zaken, de heer Geerts, heeft omstandig uiteengezet onder welke voorwaarden er sprake zou kunnen zijn van een mandaat. Met betrekking tot Syrië lijkt het mij dat militair optreden, zeker wanneer het gaat om een humanitaire noodsituatie zoals bijvoorbeeld rond Kobani, voor de Nederlandse regering – ik heb het dus niet over de Amerikaanse regering – op basis van het Nederlandse regeerakkoord gelegitimeerd zou kunnen zijn. Is dat juist?

De heer **Knops** (CDA): Voorzitter. Over de kosten van de missie heeft de CdS zojuist letterlijk gezegd: het gaat niet ten koste van de defensie-exploitatie en -investeringen. Mijn vraag is: waar vallen slijtage en verliezen onder?

De heer **Bosma** (PVV): Voorzitter. Dank aan de inleiders. De heer Geerts zegt dat de Islamitische Staat niet islamitisch is. Dat baseert hij op moslims die zeggen dat het geloof wordt gekaapt. Hij baseert dat op moslims die twitteren, maar ik wil van hem weten: wat is er nu precies niet islamitisch aan de Islamitische Staat? Alles wat de Islamitische Staat doet, valt voor 100% binnen de islamitische theologie en de islamitische ideologie. Hoezo is hij het daarmee oneens? Wat is er niet islamitisch aan de Islamitische Staat?

De heer **Sjoerdsma** (D66): Voorzitter. Ik heb nog één vraag over de humanitaire kant van de zaak. Er is veel gesproken over de vraag wie er wat bijdraagt. Dat is een indrukwekkend staatje, maar dat is nog steeds te kort. Mijn vraag is een ja-nee-vraag: is er een humanitaire strategie om met de langetermijnconsequenties van deze crisis om te gaan?

De heer **Van der Staaij** (SGP): Voorzitter. Dank voor de beantwoording. Ik heb nog één vraag over het onderscheid tussen Irak – ja – en Syrië – nee – bij de militaire inzet van Nederland. In hoeverre is het operationeel lastig of juist helemaal niet lastig om dat onderscheid te maken in het geval van bewegende doelen en dergelijke?

De heer **Krol** (50PLUS/Baay-Timmerman): Voorzitter. Ik heb nog één vraag over het dragen van het uniform. Ik begrijp toch goed dat het negeren van een dienstopdracht strafbaar is?

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren): Voorzitter. Er werd net zeer summier ingegaan op Iran. Is er een concrete achterliggende strategie voor de lange termijn met betrekking tot Iran, om ervoor te

zorgen dat de geopolitieke kracht van het land niet vergroot wordt door de ingreep van het westen? Zo ja, waar kunnen we die strategie vinden?

De **voorzitter**: Ik dank de leden voor hun bereidheid om kort en krachtig te zijn; het kan dus. We gaan over tot de beantwoording door onze gastsprekers. Ook aan hen vraag ik om kort en krachtig te antwoorden, want 12.00 uur geldt ook voor hen; juist voor hen.

De heer **Geerts**: Voorzitter. Ik begin met de vraag van de heer Van Laar. Welke positie heeft Nederland om ervoor te zorgen dat die processen inclusief zijn? Bilateraal hebben we daar beperkte middelen voor. Die zullen we de komende tijd intensiveren. Daar is ook iets over gezegd. Belangrijker nog dan bilateraal is echter wat we via de Europese Unie doen en wat we via de VN doen, met UNAMI. We steunen beide. We moeten realistisch zijn in wat we bilateraal kunnen betekenen. Dat is een bescheiden bijdrage. Als EU met 28 landen en als VN-gemeenschap via UNAMI kunnen we ons echter sterker opstellen. Ik heb vorige week ook heel duidelijk gemerkt dat de huidige, nieuwe Iraakse regering zich dat zeer aantrekt. Zij is zich er zeer van bewust dat zij zal moeten laten zien dat zij een verschil maakt ten opzichte van de vorige Iraakse regering. De heer Van Bommel vroeg naar Kobani. Ik snap de vraag heel goed. Met uw toestemming, mevrouw de voorzitter, zou ik die vraag willen doorgeleiden naar het AO. Deze vraag luistert namelijk volkenrechtelijk gezien heel nauw. Ik wil daar dus liever niet op improviseren, zoals u begrijpt. De heer Bosma herhaalde zijn vraag wat er niet islamitisch is aan IS. Ik denk dat IS de wereld in twee groepen verdeelt: aanhangers van ISIS en de rest van de wereld. Zoals ik al zei, is 90% van de mensen die IS vermoordt, moslim. Ze maken geen onderscheid. Van al die landen hoor je terug – dat wordt echt breed gedeeld – dat zij het zelf als een grove belediging beschouwen dat er een terroristische organisatie is die hun geloof, waarin geen onthoofding wordt gepredikt, kaapt. Om die reden heb ik gezegd dat IS weinig tot niets te maken heeft met islamitisch zijn en dat het ook geen staat is. Daarmee heb ik volgens mij de vragen behandeld die aan mij gesteld waren.

De **voorzitter**: Dank u wel. Volgens mij ligt er nog een vraag van de heer Van Klaveren.

De heer **Geerts**: Excuses, die heb ik misschien gemist toen ik met de antwoorden op de andere vragen bezig was.

De **voorzitter**: Het ging over Iran.

De heer **Van Klaveren** (Groep Bontes/Van Klaveren): Ik ben inderdaad ingegaan op Iran. Mijn vraag was wat de achterliggende strategie is voor de lange termijn om te voorkomen dat de geopolitieke krachten van dat land groeien door de ingreep van het westen, en waar we die achterliggende strategie kunnen vinden.

De **voorzitter**: Mijnheer Geerts, kort graag, in verband met de tijd.

De heer **Geerts**: Het is lastig om dat kort te beantwoorden. Ik denk dat dit misschien ook beter bij het AO kan terugkomen, als u dat goedvindt, voorzitter.

De **voorzitter**: Dat is uw antwoord en dat staan wij toe in dit geval.

De heer **Middendorp**: Voorzitter. De heer Ten Broeke vroeg naar de impact van deze missie op het langer doorvliegen met de F-16. Die impact is zoals wij nu kunnen voorzien nihil omdat de inzet plaatsvindt binnen het

jaarlijkse aantal vliegtuigen dat de F-16's maken. Er worden dus geen extra vliegtuigen gemaakt. Indirect kan er natuurlijk wel wat gebeuren, bijvoorbeeld door verhoogde slijtage of uitval, eventueel door het verlies van toestellen. De heer Knops vroeg daar ook naar. In dat geval geldt de spelregel dat dit via het BIV wordt verrekend als dat aanvullende kosten oplevert.

De heer Van der Staaij vroeg hoe je onderscheid kunt maken tussen de grenzen. Hoe kun je ervoor zorgen dat je binnen de grenzen van Irak blijft en hoe lastig is dat? Dat gebeurt op vele manieren. De coalitie is gewend om rekening te houden met de mogelijkheden en beperkingen van de middelen die ieder land inbrengt. Er zijn technische beperkingen en mandaatsbeperkingen. Dat speelt altijd bij alle missies. Ieder land heeft zo zijn eigen capaciteiten, maar stelt ook zijn eigen grenzen. In de planning van de inzet wordt daar uitdrukkelijk rekening mee gehouden. In de doelaanwijzing wordt er dus rekening mee gehouden dat Nederlandse F-16's alleen worden ingezet op doelen in Irak. Dat voorkomt al een hoop mogelijke verwarring. Daarnaast weet de vlieger zelf exact waar de grenzen zijn. Dat ziet hij in zijn technische communicatiemiddelen. Hij weet dus precies wanneer een eventuele inzet over de grens met Syrië zou gaan en kan dus zelf maatregelen nemen om binnen die grenzen te blijven. Dus zowel in de planning als in de uitvoering is dat in mijn ogen voldoende gewaarborgd.

De heer Krol vroeg naar het negeren van een opdracht tot het niet dragen van het uniform. Zoals gezegd, het is een richtlijn die aan alle militairen is gegeven. Voor alle richtlijnen en gedragsregels die wij aan militairen geven geldt: als iemand zich daar niet aan houdt, dan wordt hij daar uiteraard op aangesproken.

De heer **Swartbol**: Voorzitter. De heer Sjoerdsma vroeg of er een langetermijnplanning is voor wederopbouw en ontwikkelingssamenwerking. Het antwoord daarop is ja. Voor 2014 is er al een rapport verschenen. Die strategie heet SHARP (Syria Humanitarian Assistance Response Plan). Allerlei organisaties in en rond Syrië zijn daarbij betrokken, waaronder UNDP en OCHA. Er wordt samengewerkt om in 2014 met name op het humanitaire vlak op te treden, maar er wordt ook vooruitgekeken naar later. Er wordt nu een comprehensive regional strategy – vergeef me de terminologie – gemaakt. Dat gebeurt eigenlijk door dezelfde club, maar daar zit ook de Wereldbank bij. De internationale financiële instellingen zijn erbij gehaald om op langere termijn de investeringen die noodzakelijk zijn vorm te geven. Die strategie zou deze zomer afgerond zijn. Ik heb haar eerlijk gezegd nog niet gezien, dus ik zal erachteraan gaan of die al gepubliceerd is.

De **voorzitter**: Als ik het goed heb, zijn daarmee alle vragen uit de tweede termijn behandeld en doe ik recht aan een ieder.

Dan kunnen we deze technische briefing afronden. Veel dank aan onze sprekers. Fijn dat u op deze korte termijn zo'n uitvoerige inbreng kon leveren en reacties kon geven. Ik dank ook de ondersteuning die hier aanwezig is, maar ook de ondersteuning op de diverse departementen. En dat geldt niet alleen voor dit moment, maar ook voor de komende week waarin zij nog feitelijke vragen van de leden zullen beantwoorden. Ik herhaal voor de leden dat de deadline voor de inbreng van feitelijke vragen vanmiddag 16.00 uur is.

De heer Geerts heeft inmiddels toegezegd dat de Kamer een brief zal ontvangen met zijn inbreng over het mandaat. Ik doe de suggestie aan de leden om hun aanvullende feitelijke vragen over het mandaat te beperken tot deze brief. De geste dat we dit per Kamerbrief ontvangen, lijkt me heel mooi, maar ik laat het uiteraard aan de leden.

Wanneer de antwoorden op de feitelijke vragen komen, is natuurlijk een beetje afhankelijk van de hoeveelheid vragen. Op donderdag zullen we dit

overleg vervolgen in een algemeen overleg van 11.00 uur tot 15.00 uur. De afronding in een plenair debat zal donderdagavond plaatsvinden. Ik dank iedereen die hier aanwezig was, ook de ondersteuning en de mensen op de publieke tribune.

Sluiting 12.00 uur.